

«Fins i tot si tingués una arma a la mà i ell [el talibà que li va disparar] estigués dret davant meu, no li dispararia. Aquesta és la compassió que he après de Muhàmmad, el profeta de la misericòrdia, Jesucrist i Buda. Aquest és el llegat dels canvis que he heretat de Martin Luther King, Nelson Mandela i Muhàmmad Ali Jinnah. Aquesta és la filosofia de la no violència que he après de Gandhi, Bacha Khan i la Mare Teresa. I aquest és el perdó que he après del meu pare i de la meva mare.»

Malala Yousafzai

CREENCES I RELIGIONS

Llibertat, diversitat i conflicte

Edita:

 Ajuntament d'Olot
Institut de Cultura
de la Ciutat d'Olot

Amb el suport de:

Mitjans col·laboradors:

CATÀLEG

Edició

Museu dels Sants - Institut Municipal
de Cultura d'Olot

Direcció

Montserrat Mallol i Soler

Coordinació

Eduard Bech i Vila
Jordi Puig i Martín

Textos

Eduard Bech i Vila
Josep Berga i Vayreda
Clara Fons i Duocastella
Eugeni Garcia i Rierola
Joan Gomez i Segalà
Mar Griera i Llonch
Teresa Guardans i Cambó
Ignasi Llorente i Briones
Cristina Monteys i Homar
Jordi Puig i Martín
Francesc Torradeflot i Freixes
Jofre Villanueva i Beltran

Assessorament lingüístic

Servei de Català d'Olot - la Garrotxa
Consorti per a la normalització lingüística

Disseny i maquetació

Enserio

Fotografies

Martí Albesa i Castañer, Blai Farran
i Riu, Harvey Barrison CC BY-SA 2.0
Wikimedia Commons, Jose Luis Filpo
Cabana CC BY 3.0 Wikimedia Commons,
Itnaiara CC BY-SA 4.0 Wikimedia
Commons, Zoe Margolis CC BY 2.0
Wikimedia Commons, Gianluca Ramalho
Misiti CC BY 2.0 Wikimedia Commons,
David Shankbone CC BY-SA 3.0
Wikimedia, Commons Naresh Sirola CC
BY-SA 4.0 Wikimedia Commons, Craig
Sunter CC BY 2.0 Wikimedia Commons,
Museu Biblioteca Víctor Balaguer.

Impressió

Gràfiques Alzamora

Tiratge

700 unitats

Dipòsit legal

GI 817-2017

ISBN

978-84-944705-7-8

Primera edició

juny 2017

© de l'edició: Museu dels Sants -
Institut Municipal de Cultura d'Olot
© de les obres, els textos i les imatges:
els autors i els propietaris respectius

Aquest catàleg no podrà ser reproduït,
ni totalment ni parcial, per cap tipus
de procediment, inclosos la reproducció
i el tractament informàtic, sense
l'autorització escrita dels titulars dels
copyrights.

Ho organitzen:

Amb el suport de:

Mitjans col·laboradors:

EXPOSICIÓ

Direcció

Montserrat Mallol i Soler

Comissariat

Jordi Puig i Martín

Coordinació

Eduard Bech i Vila
Queralta Bancells i Farràs

Suport coordinació

Teresa Muela i Pagès

Conservació

Xevi Roura i Pla

Disseny expositiu

Espai Androna

Disseny gràfic

Enserio

Producció audiovisual

Zeba Produccions

Projecte educatiu

Marta & Petra. Art per a tots costats
Núria Molina i Amate

Muntatge

Brigada Municipal
La Caraba Produccions
Xevi Pujol

Assessorament lingüístic

Servei de Català d'Olot - la Garrotxa
Consorci per a la normalització
lingüística

Agraïments

Mustapha Aoullad Sellam, Yolanda Calle Prado, Guiomar Eguillor, Joan Estruch i Gibert, Xantal Genovart, Joan Gómez i Segalà, Maria del Mar Griera Llonch, Agustí Iglesias Sala, Lluís Mallart i Guimerà, Nicole Martínez, Cristina Monteys Homar, Jesús Purroy, Miquel Puig i Reixach, Anna Salvador Roxlo, Fran Subirana, Jordi Valls, Escola Pia de Catalunya, Església Evangèlica Beraca, Grup de Diàleg Interreligiós d'Olot, Islamic Relief España, Investigacions en Sociologia de la Religió (ISOR-UAB), Biblioteca de Catalunya, Museu de l'Empordà, Museu Etnològic i de les Cultures del món de Barcelona, Museu del Joguet de Catalunya, Museu de Terrassa, Museu Víctor Balaguer.

Presentació - 9

Enric Vendrell i Aubach
Josep Berga i Vayreda
Eduard Bech i Vila

Silencis II - 51

CREURE, BUSCAR I EXPERIMENTAR:
LA RELIGIÓ EN L'ERA DEL CONSUM
Maria del Mar Griera i Llonch

Preàmbul - 17

LA FORÇA DE LA VIDA
Jordi Puig i Martín
Comissari de l'exposició

Silencis III - 63

LA POSTVERITAT SOTA EL MICROSCOPI
Ignasi Llorente i Briones

Silencis I - 39

EL SILENCI, L'ÀNIMA DEL DIÀLEG
Eugeni Garcia i Rierola

Paraules I - 71

LES RELIGIONS A CATALUNYA, AVUI
Clara Fons i Duocastella

Paraules II - 85

L'ESPIRITUALITAT LAICA:
UN FENOMEN PLURAL
Teresa Guardans i Cambó

Crits III - 115

RELIGIONS I FEMINISME:
RELLEGIR PER ALLIBERAR
Cristina Monteys i Homar

Crits I - 93

REPENSAR LA LAÏCITAT
Jofre Villanueva i Beltran

Crits IV - 121

EL DIÀLEG INTERRELIGIÓS
I LA CULTURA DE PAU
Francesc Torradeflot i Freixes

Crits II - 99

RELIGIÓ: FONT DE CONFLICTE
O BOC EXPIATORI?
Joan Gómez i Segalà

Enric Vendrell i Aubach

Director General d'Afers
Religiosos de la Generalitat
de Catalunya

Com viu la Catalunya actual el fet religiós? La nostra societat s'ha transformat de manera tan ràpida al llarg de les darreres dècades, que és difícil donar una resposta unívoca. Alguns diran que una part significativa de la població s'ha allunyat de les institucions religioses tradicionals; que s'ha produït un procés de secularització intensíssim i que el desconeixement sobre les religions és quelcom habitual. D'altres posaran l'accent en l'aparició en l'esfera pública de diverses confessions religioses que fins fa ben poc no tenien presència al nostre país o bé eren molt minoritàries. I encara hi ha els qui consideraran que l'espiritualitat és un fenomen universal i que avui en dia aquesta espiritualitat troba noves maneres d'expressar-se que no necessàriament passen per les religions tradicionals.

Totes aquestes visions són probablement encertades. Totes fan un diagnòstic correcte, però alhora no n'hi ha prou amb una de sola per comprendre la nostra societat. I és que si alguna cosa caracteritza els nostres temps és justament la convivència de tots aquests fenòmens. Perquè ara som, més que mai, una societat plural i complexa des del punt de vista religiós. Som un país on conviuen multitud de grups amb percepcions divergents del fet religiós.

Davant l'aparició de noves demandes per part de diferents col·lectius religiosos, és lògic que ens preguntem quin ha de ser el rol dels poders públics. Alhora, és natural i legítim debatre sobre el paper que ha de tenir la religió en l'esfera pública. Però, en tot cas, allò fonamental, allò que no podem oblidar és que, més enllà del punt de vista personal de cadascú, l'expressió de la religiositat és un dret fonamental reconegut internacionalment.

Malauradament, la història està plena d'exemples de persecucions a col·lectius que l'únic pecat que havien comès era no compartir una determinada opció religiosa. Per això fou tan important la Declaració Universal dels Drets Humans de l'any 1948. Per primer cop la humanitat va acordar que tota persona tenia el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió. Un dret que òbviament inclou la possibilitat de manifestar públicament aquestes creences, de manera individual o col·lectiva, i tant en l'àmbit públic com en el privat.

La llibertat religiosa és, doncs, un dret inalienable de totes les persones, independentment del seu origen o de la seva situació legal. És un element que hem identificat com a indispensable per al desenvolupament de la vida en societat. Una cosa de la qual no poden ser privats els éssers humans sense afectar allò més profund de la seva dignitat personal. Les creences religioses són quelcom que no necessàriament hem de compartir, però que sens dubte hem de respectar.

Així doncs, la defensa del dret a la llibertat religiosa és un element indispensable per a qualsevol societat desenvolupada. Els darrers anys han reaparegut, a Occident, moviments de caire excloent que pretenen fer de les diferències religioses un element de confrontació social. Uns moviments que no dubten a qüestionar la convivència per mirar d'aconseguir més suport popular o certes quotes de poder.

D'aquí la importància d'iniciatives com aquesta exposició. M'enorgulleix veure que una ciutat com Olot es mostra decidida a fer pedagogia dels drets de llibertat religiosa. M'agrada poder dir que Olot és un exemple en aquest àmbit i que forma part del grup de ciutats que ha entès que només

valorant el dret a la llibertat de creences podrem construir una societat plenament cohesionada.

Aquesta és una exposició pionera. Una exposició que estic convençut que servirà d'exemple i d'inspiració a altres ciutats d'arreu del país. Els olotins us mereixeu la meva felicitació i el meu agraïment per haver-la tirat endavant, especialment el Museu dels Sants, l'Ajuntament d'Olot i el Consorci d'Acció Social de la Garrotxa. Però, també, totes aquelles persones que des de fa anys treballem de manera callada i incansable per aconseguir que la vostra ciutat sigui un exemple de convivència religiosa. A tots vosaltres, moltes gràcies!

Josep Berga i Vayreda

Primer Tinent d'Alcalde d'Olot
i regidor d'Acció Social i Drets
Civils i Cultura

A Olot treballem intensament per millorar l'atenció a la diversitat, sigui quina sigui la seva naturalesa. Aquesta diversitat ens ha convertit en una ciutat rica des d'un punt de vista social i cultural, i l'hem d'entendre com un valor positiu que ens identifica com a societat.

Entre els objectius del Pla de govern local, la cohesió social n'és un dels principals, i el projecte que avui presentem és només un petit exemple de les accions que emprenem diàriament en aquest sentit.

“Creences i religions. Llibertat, diversitat i conflicte” no és només una exposició i un catàleg, és un projecte ambiciós, amb prop de trenta activitats, que neix de la col·laboració entre l'Institut Municipal de Cultura d'Olot i el Consorci d'Acció Social de la Garrotxa, amb la participació de la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya. Un projecte que té l'objectiu de millorar la relació entre les persones que viuen a la nostra ciutat, sigui quin sigui el seu lloc d'origen i siguin quines siguin les seves creences.

Cadascuna de les institucions que participa en el projecte ho fa des de l'experiència en el seu àmbit d'actuació: el Consorci d'Acció Social hi aporta el coneixement sobre la diversitat de les persones que viuen a la ciutat i la comarca, i també sobre els conflictes que aquesta pot provocar i a vegades provoca, però sabent, sobretot, com solucionar aquests conflictes; l'Institut Municipal de Cultura hi aporta el coneixement dels recursos necessaris per emocionar les persones que participen en les activitats que es programen des de qualsevol de les seves àrees.

És precisament a partir de les emocions socialment desitjables que aconseguirem l'aprenentatge i el coneixement que ens han d'ajudar a entendre aquest món complex en què vivim.

Aquest projecte ha estat possible gràcies a la participació de moltes organitzacions, institucions i persones que s'hi han volgut implicar de diverses maneres, ja sigui des de l'organització d'activitats per visualitzar el treball de les diferents comunitats religioses d'Olot, ja sigui amb el préstec de peces per a l'exposició, ja sigui amb el seu propi testimoni...

L'any 2016 vam iniciar amb entusiasme el repte de treballar els drets civils des de la cultura amb "Identitats ImPossibles", dedicat a la diversitat afectiva, sexual i de gènere. Aquest any seguim amb "Creences i religions", i ho continuarem fent amb altres projectes per així aconseguir una ciutat més justa on es pugui con viure sense prejudicis ni discriminacions.

Eduard Bech i Vila

Museu dels Sants d'Olot

Ja fa temps que els museus treballem tenint molt present les nostres audiències. I sí, ho dic en plural, perquè ja fa temps que hem entès que no tenim una sola audiència, sinó que en són moltes de diferents i variades.

És gràcies a aquesta diversitat que neixen projectes com el que us presentem avui, projectes amb els quals pretenem promoure l'empatia per reduir els prejudicis, fomentar el diàleg i el respecte cap a la diversitat i afavorir l'anàlisi i la reflexió, en aquest cas, en relació amb les creences i les religions.

“Creences i religions. Llibertat, diversitat i conflicte” és una exposició i un itinerari cultural que neixen amb tots aquests objectius exposats perquè encara avui hi ha persones que pateixen discriminació per raó de la seva creença o religió.

Des del Museu dels Sants fa temps que apostem per vincular les nostres col·leccions a la contemporaneïtat, ja sigui a través de l'artesanía, la cultura popular, la vida i obra de Marian Vayreda o la iconografia. I des de fa un temps també treballem per relacionar aquesta contemporaneïtat amb l'acció social, per tal que els projectes tinguin una repercussió a la ciutat i puguin millorar, en la mesura que sigui possible, la vida de les persones.

M'agrada recordar l'eslògan d'un projecte de la *Museums Association* del Regne Unit, “*Museums Change Lives*”. Els museus podem canviar la vida de les persones, “cada museu hauria de tenir l'ambició de canviar la vida de la gent; cada museu és diferent, però tots poden trobar maneres de maximitzar el seu impacte social”. Hem de fer museus més oberts, més plurals, més diversos.

Hem pensat aquesta exposició com un espai per a la sorpresa, l'experiència i l'emoció; i la publicació que teniu a les mans, com un espai per a l'anàlisi i la reflexió d'alguns aspectes que no hem pogut desenvolupar com ens hauria agradat en la mateixa exposició. Temes com l'antireligiositat, la laïcitat, l'ateisme o el diàleg interreligiós omplen les pàgines següents per valorar com es mereixen les tradicions religioses que, ens agradi o no, formen part, també, de la nostra vida.

Vivim en un món plural, i hem d'entendre aquesta pluralitat com una oportunitat de coneixement, de creixement i d'enriquiment que ens ha de donar eines per millorar la relació amb la resta de persones que viuen a la nostra ciutat. Si des del Museu podem ajudar a fer-ho possible (i podem!), no hi escatimarem esforços.

Preàmbul

LA FORÇA DE LA VIDA

Jordi Puig i Martín
Comissari de l'exposició

Durant anys, les ciències socials han afirmat amb rotunditat que la modernitat (la raó, la ciència, la tecnologia, les ideologies...) acabaria comportant la desaparició de la religió. Que les religions (aquests sistemes formats de creences, de pautes de comportament, de formes organitzatives, d'objectes, d'edificis, etc.) responien a uns estadis poc desenvolupats de la humanitat, on la màgia tapava els forats de la ignorància i garantia una certa estabilitat social i política en unes comunitats que vivien encara en l'obscurantisme, en la foscor. Fet i fet: qui vol creure el sentit de les coses, si el pot *conèixer*? La realitat, però, és tossudament punyetera, i des que els pensadors de la Il·lustració van cantar-li les absoltes a la religió, que aquesta no ha fet més que anar-los desmentint un a un, despietadament. Avui, en ple segle XXI, sols hem de mirar al nostre voltant per veure que cap de les profecies no es van complir: les religions són ben vives, les organitzacions religioses en molts casos fins i tot creixen, les velles creences i pràctiques s'actualitzen i es modernitzen, i apareixen nous edificis religiosos als diversos barris, pobles i ciutats del nostre moderníssim país. I, fins i tot, s'esdevé l'impensable: hi ha ateus i atees que decideixen lliurement abraçar una fe religiosa.

Tot plegat no deixaria de ser una simpàtica curiositat intel·lectual, si no fos perquè aquesta pervivència del fet religiós ens obliga a haver de donar resposta a diverses situacions de la nostra vida quotidiana. I a obrir debats, i abordar controvèrsies, que ens agafen amb el pas canviat. Fins ara, com que les religions eren una cosa que aniria morint per si sola, no calia preocupar-se pel paper de la religió a l'escola. Era qüestió de temps que totes les escoles esdevinguessin impecablement *arreligioses* (dic *arreligioses*, i no dic laiques,

laicistes, secularitzades o atees per no obrir un debat nominal que ara em faria fer marrada i, probablement, embardissar-me innecessàriament). Tampoc no era un problema la gestió dels centres de culte, més enllà de la reconversió de les velles esglésies en sales d'exposicions o auditoris. La vivència religiosa de la població amb arrels familiars en països més tradicionals tampoc no despertava cap alerta: de mica en mica les noves generacions ja s'anirien modernitzant. I el masclisme, l'homofòbia o l'autoritarisme d'algunes organitzacions religioses no era res més que la demostració de trobar-nos davant d'un fòssil vivent, d'una espècie en perill d'extinció, la utilitat de la qual no era més que servir d'objecte d'estudi per a carretades d'estudiants d'antropologia assedegats d'exotisme arqueològic.

Com hem dit, però, la realitat és tossuda. I ara, no sols hem d'abordar aquests reptes, sinó que a sobre ho hem de fer des del desconcert de saber que vam errar en les nostres expectatives. Que potser no vam saber entendre bé què era una religió. Que potser ens vam inventar una definició de religió més pensada per satisfer els nostres prejudicis que per comprendre la complexitat i la profunditat del fet religiós. Com versa aquell aforisme, penso que anònim, aparegut en un espai públic de París:

«Dieu est mort.» (Nietzsche)

«Nietzsche est mort.» (Dieu)

I així, doncs, ara ens cal refer la nostra manera d'abordar el fet religiós, d'apropar-nos-hi. Ens cal tornar al punt inicial i posar el comptador a zero. Amb prou humilitat per

aprendre dels errors i no ensopegar amb la mateixa pedra. Probablement, les religions no són allò que creiem que eren. Hem d'alliberar-nos dels nostres estereotips i fer-nos de nou la pregunta: què és la religió? O també: què són les religions? Què vol dir creure? Què vol dir «no creure»? En aquest sentit, aquesta exposició vol oferir-nos un punt de partida. Una porta d'entrada al fet religiós, i a la naturalesa humana de la creença, oberta des de la curiositat científica i la passió per la descoberta. Una exposició articulada com un relat en tres fases: silenci, paraules i crits, on «silenci» és l'obertura a la creença; «paraules», la descoberta de la saviesa, i «crits», l'abordatge de la complexa relació entre religió i societat.

Silenci

En el món d'avui, frenètic i hiperconnectat, cada cop sembla més clar que el silenci podria formar part de la categoria dels mites, de la categoria dels miracles o de la categoria de les utopies. I, malgrat tot, necessitem el silenci. Perquè el silenci ens retorna cap a nosaltres mateixos. Quantes religions (i quants amors, i quants somnis) deuen haver nascut en el silenci majestuós de la contemplació del cel estrellat una nit d'estiu? El silenci ens despulla, el silenci ens interpel·la. Abordar el fet religiós des del silenci és aquell «posar el comptador a zero» de què hem parlat abans. És fixar-nos en el que hi ha abans del fet religiós i preguntar-nos: què vol dir creure? Els humans, vulguem o no, som creients. Algú diria que fins i tot som crèduls. El dubte és si ho som per voluntat, per necessitat o per naturalesa. O una mica de tot. La neurociència ja fa anys que busca «el gen espiritual», amb no gaire fortuna fins ara. Ara bé: l'estudi del cervell sí que ens ha permès descobrir que això de creure és molt

humà. L'antropologia biològica ha identificat les zones del cervell que intervenen en el procés de la creença, unes zones relacionades amb l'activitat emocional i creativa, però també amb l'activitat cognitiva i lingüística. És a dir: en el nucli més central de l'activitat neuronal més específicament humana. Però no ens cal submergir-nos en aquestes profunditats per adonar-nos d'un fet molt més evident: «creure» té també una gran utilitat d'economia de recursos. No podem saber-ho tot del cert. Si el nostre coneixement estigués format només per experiències comprovades per un mateix, encara viuríem en coves, i molts no faríem servir ni tan sols el foc. O fins i tot ens hauríem extingit, per la impossibilitat de mantenir relacions amb els altres homínids de l'entorn. Perquè la base de les relacions humanes havíem dit que era la confiança, no? Creiem perquè confiem. I gràcies al fet que confiem, podem crear nou coneixement a partir de l'existent. I podem con-viure en societat, i podem créixer com a persones, i podem gaudir del que ens agrada. «Viure» i «creure», doncs, van perfectament lligades. Vivim creient (i creient, vivim).

La gran paradoxa (als humans ens encanten, les paradoxes!) és que això de «creure», tradicionalment, no ha tingut gaire bona premsa. Malgrat que creure ens faci humans, i malgrat que les creences ens ajudin a viure, als humans no ens agrada acceptar que creiem. Preferim dir que sabem, que sembla que vesteix més. I així, durant segles, hem estat pensant que sabíem molt, quan simplement crèiem. Sabíem que la Terra era plana, sabíem que certs ritus tenien el poder de modificar els elements de la natura, sabíem de l'existència d'un gran nombre d'éssers (avui en diríem mitològics) que ningú no havia vist mai. Però encara passa avui: sabem que un producte cura una malaltia, sabem predir el temps,

Khamisa. Mà de Fàtima. Amulet, Marroc, segle xx. Museu Etnològic i de Cultures del Món. Ajuntament de Barcelona. MEB 22-202.

Penjoll d'àgata. Amulet, Catalunya, probablement segle XIX. Museu Etnològic i de Cultures del Món. Ajuntament de Barcelona. MEB 414-182

sabem a quina hora passarà el tren (o sabem que arribarà amb retard), sabem... Costa d'admetre que som creients, i no tothom vol fer aquest pas. Per això el sociòleg Joan Estruch va afirmar fa anys que «n'hi ha que creuen que saben, i n'hi ha que saben que creuen». En l'exposició, hem volgut representar aquesta difícil relació entre creença i certesa amb tres exemples ben propers. El primer és el món de les supersticions. La paraula «superstició» pot estar molt desvalorada, però la seva plasmació en la vida real, gens ni mica. Superstició és l'alumne que fa els exàmens amb el bolígraf de la sort, el conductor que du una cua de conill penjada del retrovisor, l'esportista que entra al camp amb un determinat gest, el vianant que esquiva una escala per no passar-hi per sota... A voltes imaginem que les creences (i tots els coneixements) són relats molt ben elaborats, però molt sovint són més aviat això: amulets, gestos, expressions. Sabem (perquè això sí que ho sabem) que no tenim el control absolut de la nostra sort. I, malgrat tot, intentem tenir-lo.

El segon exemple d'aquesta relació entre creences i certeses que hem volgut mostrar en l'exposició és el cas de la ciència o, si ho voleu, de la ciència moderna. La ciència moderna neix de la inquietud que comporta la presa de consciència de ser creients. I de la necessitat de poder disposar d'un tipus de coneixement alliberat al màxim possible de la creença. Un coneixement universalitzable, que no depengui de la cultura o la religió del seu descobridor. És per això que el nucli de la ciència no se situa en el coneixement acumulat, sinó en el mètode. La ciència reconeix que és una creença (tot coneixement científic és revisable, qüestionable i, si escau, descartable), però és una creença construïda a partir d'un mètode que en garanteix la independència i la

(paraula que ara està de moda) traçabilitat. Aquesta transparència, aquesta voluntat de qüestionament, converteix el coneixement científic en un coneixement significativament diferent de la resta de coneixements. Ara bé: molts autors (des de dins la ciència mateix!) es pregunten si aquest ideal científic no és precisament això, un ideal. La filosofia de la ciència i la sociologia de la ciència, per posar dos exemples, fa temps que mostren que el coneixement científic implica més creences de les que (finalment) es creu.

I el tercer exemple d'aquest àmbit, d'aquesta reflexió, són les anomenades pseudociències i paramedicines. Més enllà del coneixement científic, existeixen altres formes de coneixement que també busquen explicar el passat i el present, i a voltes també preveure el futur (com el tarot, o l'astrologia). Formes de coneixement que sorgeixen de mètodes propis, i que es presenten com a coneixement *cert*. I al voltant de la medicina científica existeixen productes i pràctiques que s'afirma que poden curar o prevenir malalties o afeccions, però que per la seva naturalesa no han passat el filtre del mètode científic. Algunes d'aquestes pràctiques provenen de tradicions antiquíssimes (com la medicina tradicional xinesa) i d'altres són de creació més recent, com l'homeopatia. I, entremig, existeix una miriada de productes i pràctiques de diversos orígens i procedències. Els consumidors d'aquestes pseudomedicines, en molts casos, afirmen que es basen en certes, i no pas en creences. I qüestionen la legitimitat social de la medicina científica com a únic coneixement amb reconeixement oficial. Alhora, tenen significatives dificultats per justificar la seva acció terapèutica davant de persones que no en comparteixen les creences.

Esfera armil·lar d'ús escolar.
Segle xx. Col·lecció particular.

Mostra d'objectes paramèdics.
Ungüent de serp, Aigua del Carme, agulles d'acupuntura, medicament homeopàtic. Representació dels meridians del cos humà.

Per il·lustrar aquests tres exemples, a l'exposició hi projectem també extractes de dues entrevistes. Una és a Jesús Purroy, un científic que fa temps que es dedica a la divulgació de la ciència i a la reivindicació del pensament científic. Purroy ens explica per què el coneixement científic és una creença dura, forta, davant les creences toves i fràgils del coneixement no filtrat pel mètode científic. I l'altra és a Guiomar Eguillor, astròloga, que ens explica per què l'astrologia és un coneixement tan legítim com el coneixement científic. Davant de tot això, què és creença, i què és coneixement? No és feina nostra dir-ho. Ara bé: queda clar que, ni que sigui estadísticament, estem més envoltats de creences del que ens sembla.

Estem, com hem vist, envoltats de creences. Vivim creient i, creient, vivim. Però també és cert que no totes les creences són iguals. Quan el metge em diu que una determinada medicina m'anirà bé per a la salut, senzillament me'l crec. Però, més enllà de la gravetat de la malaltia, aquesta creença no em transforma, no em sacseja. En canvi, hi ha creences que ens ajuden a trobar un sentit a allò que fem, a la manera com ens relacionem amb els altres. Ens donen sentit a la feina que duem a terme, a estimar les persones properes. Donen sentit a les experiències belles que ens ofereix la vida, i també a les experiències doloroses. Hi ha creences que ens ajuden a prendre les decisions difícils, o a acompanyar aquells que les han de prendre. Hi ha creences que donen sentit a les nostres vides, o fins i tot a donar la vida amb sentit. Sense ànim d'excloure certes filosofies existencialistes, aquest tipus de creences són el que anomenem religions. De

Paraules

Estela de Visnu i Lakshmi. Nepal, segles XVIII - XIX. Museu Etnològic i de Cultures del Món. Ajuntament de Barcelona. MEB 113-795.

religions n'hi ha de molts tipus i formes. Per certa deformació cultural, acostumem a pensar que en totes les religions existeix la figura d'un déu, o de diversos déus (o una deessa, o de diverses deesses). El cert és que no és així. Les divinitats creadores són molt habituals en els relats religiosos, però també hi ha moltes religions atees, on no hi ha aquesta figura d'un ésser superior de trets més o menys humans. Ara penso, per exemple, en el taoisme o daoisme, que afirma l'existència d'un Dao absolut que, per la seva naturalesa absoluta, senzillament és incomprendible per la ment humana. O la Pachamama andina, aquesta força creadora de la natura, que tot ho abraça i de la qual tots formem part. En tot cas, el que és important és que en les diverses religions (tampoc no posaria la mà al foc que en totes hi sigui, ja sabeu que en el món de les ciències socials es fa difícil poder fer afirmacions d'aquesta rotunditat) hi ha una explicació que aborda el sentit de l'existència. I ara no em refereixo al «com s'ha creat el món i l'univers», sinó al «per què existeix el món i l'univers». Hi ha explicacions certament poètiques, com la del cristianisme, que afirma que és un fruit de l'amor de Déu. D'altres són més novel·lesques, com la de la religió grega, que afirma que la creació és obra de la fertilitat i fecunditat de Gaia, deessa nascuda quan sols existia el Caos. I tinguem present que no totes les explicacions parteixen d'una visió lineal de la història: així, en certes formes d'hinduisme, el món es crea i es destrueix successivament, de manera circular. Hi ha, doncs, una certa visió fatalista de per què existim.

Tenir una explicació del perquè de l'existència és molt útil a l'hora de tenir criteri a l'hora de prendre decisions de la vida quotidiana. En el món protestant, sobretot el pentecostal, és habitual posar-hi molt d'èmfasi: s'afirma que Déu té un

propòsit per a cada persona, i es crida a descobrir-lo. També és molt importat de cara a construir l'escala de valors, bé personal, bé col·lectiva. Els reis egipcis eren enterrats amb multitud de joies que els havien de ser útils en l'altra vida, mentre que en el budisme el que es valora és saber-se alliberar de les possessions materials. I, ja que parlem de l'altra vida, aquestes explicacions del sentit de l'existència sovint il·luminen una mica què passarà quan morim. En l'islam, per exemple, Déu premiarà els que durant la vida a la terra s'hagin comportat segons els seus preceptes, que és el sentit de ser avui aquí. En les religions amb visió circular, després de la vida hi ha... la vida. Són les reencarnacions successives, que en alguns casos poden acabar amb l'alliberament d'aquest fatalisme. També és interessant veure com aquest sentit determina com ha de ser la relació amb l'altre. En el judaisme arcaic, per exemple, Jahvè és el déu del poble jueu, i el poble jueu té com a missió defensar el seu déu davant dels altres pobles i déus. En aquest context, no ens ha d'estranyar la crida a odiar l'enemic (recordeu el salm «Feliç el qui et prendrà les criatures per esclafar-les a la roca!»). Al llarg dels segles, per sort, el judaisme va anar canviant aquesta visió bel·licista de la història (cosa comprensible, si tenim en compte que el judaisme neix durant l'edat de bronze) i va incloure ja una visió més positiva de l'altre. Aquí valdria la pena ressaltar la regla d'or: aquell «tracta l'altre com voldries que et tractés ell a tu» que, expressat d'una manera o una altra, és present en totes les grans religions del món. L'amistat, les relacions de parella, el paper de la feina i els oficis... Aquest sentit primigeni, com veiem, va escampant-se i irradiant els diversos aspectes de la vida: la justícia, els valors, la cultura, etc.

Hent-Tany. Uixebti egipci, Ca 1085-935 aC. Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú. BMVB-3870.

Buda Amitayus. Segona meitat s. XVIII. Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú. BMVB-3890.

Demèter. Deessa grega de l'agricultura, segle v aC. Museu de l'Empordà, Figueres. mE 306.

Lèkythos. Contenidor d'olis d'ús funerari, 480-400 a.C. Museu de l'Empordà, Figueres. mE 299.

Per què ho diem, tot això? Senzillament, per mostrar que les religions van molt més enllà de ser un recull de creences i una forma organitzativa. Són, principalment, un dels més importants repositoris de la saviesa de la humanitat. Gràcies a les religions sabem com vivien, com estimaven, com es relacionaven, com treballaven, com somniaven, com lluitaven, com morien els nostres avantpassats. «Com», i «per què». I no els nostres avantpassats recents, sinó des de fa mil·lennis. I tot aquest coneixement, recollit en textos, en pràctiques, en memòria oral, en l'art, avui encara ens és útil per viure, estimar, relacionar-nos, treballar, somniar, lluitar o morir. Perquè la saviesa és això: és saber viure. Durant mil·lennis, els humans hem anat construint, triant, creant, descartant, polint, tot un coneixement que ens serveix per viure amb sentit. I sobretot ho hem fet a l'ombra de l'arbre de la religió. Les religions, a més, s'han anat influïnt les unes a les altres, de manera que en les religions actuals podem trobar-hi saviesa procedent de pobles i religions que avui ens són gairebé desconegudes. I, en tant que acumulen la saviesa de la història, són un patrimoni de tota la humanitat, no només dels seus membres, creients o practicants. Són un dels grans patrimonis immaterials que tenim, i tots els humans ens n'hem de fer responsables.

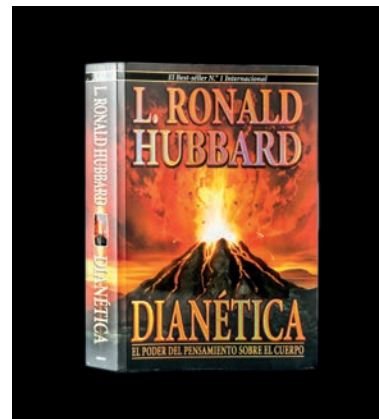
En l'exposició, hem volgut exemplificar aquest àmbit a través de tres continguts. El primer és una mostra d'elements que representen les religions avui ja extingides. Són religions que coneixem gràcies als historiadors i arqueòlegs, però també gràcies a la influència que van tenir en religions encara avui ben vives. Quan observem el fet religiós, és importat agafar una certa perspectiva històrica i, sense caure en el vertigen, admirar la llarga trajectòria que ens ha portat fins aquí. El segon contingut és una mostra del que hem

anomenat «religions tradicionals», i que senzillament són les religions històriques que avui encara són vives, i que són les majoritàries del nostre món. Són religions amb un gran pòsit històric, però també són religions actuals: religions que es viuen avui, per part de persones d'avui, en barris, pobles i ciutats d'avui. Aquest equilibri entre tradició i modernitat és un dels seus grans reptes i, en molts casos, un dels seus grans valors.

Finalment, el tercer contingut és una porta oberta a preguntar-nos sobre com seran les religions del futur. Perquè res no fa pensar que ja no en neixin de noves. I, en tant que les religions són filles del seu temps, ens preguntem com seran les religions que neixin el segle XXI, en un context de globalització, de robotització, de tecnologies de la informació, de societat xarxa. Ho hem exemplificat amb una mostra d'elements de religions nascudes des del principi de la modernitat ençà. Tots aquests elements, com en l'anterior àmbit, s'acompanyen també de dues entrevistes a dues persones que ens mostren dues visions personals del que és viure la religió avui a Catalunya. Un és Fran Subirana, pastor evangèlic d'una església de Barcelona, El Lokal, formada només per joves. Contra el discurs habitual que als joves no els interessa la religió, ell ens presenta la seva realitat, la d'una església viva, activa i participativa. I l'altra és Xantal Genovart, membre de l'Associació de Dones Musulmanes de Catalunya. Una dona catalana, occidental, moderna, que fa uns anys va decidir ser musulmana. Un testimoniatge que també s'escapa dels estereotips als quals estem més acostumats.

Khanda i Chakram. Objectes d'ús ritual a les celebracions sikh, segle XXI. Comunitat Sikh d'Olot.

Dianética. L. Ronald Hubbard, 2007. Església de la Cienciologia. Col·lecció particular.

Crits

Estem envoltats de creences i les religions, gran patrimoni de saviesa, en són un tipus. Però ens equivocariem si penséssim que aquí s'acaba tot plegat. Perquè les religions no són una realitat reclosa en llibres, o entre les quatre parets dels centres de culte. Les religions no són un espai on entrar i d'on sortir quan es vol: no són un supermercat o el despatx d'un metge. Les religions, siguem religiosos o no, ho vulguem o no, són presents en les nostres vides. I ho són pel sol fet que vivim en societat. Com la música, l'economia o l'esport. Com qualsevol altra realitat social. Les religions són presents en l'empresa on passem bona part del dia, a l'escola on portem els fills, als carrers per on passegem, en les pel·lícules i sèries que veiem, en els llibres que llegim i, fins i tot, en els aliments que mengem. Senzillament, perquè les religions no existeixen per si mateixes, sinó que es fan vives a través de les persones que les viuen. I les viuen allà on viuen, amb la mateixa naturalitat que qualsevol altra expressió social. Però alerta: aquesta naturalitat, aquesta normalitat, no significa que no existeixi conflicte. Més aviat és a l'inrevés: la societat és en si mateixa conflictiva. L'art és conflicte, la política és conflicte, la llengua és conflicte, el sexe és conflicte, l'ètica és conflicte, la identitat és conflicte. La presència pública de la religió és conflictiva, no perquè la religió sigui una excepció, sinó perquè és normal. Si hi ha conflicte quan es vol obrir un centre de culte, si hi ha conflicte quan un familiar es fa membre d'un grup religiós, si hi ha conflicte quan es decideix vestir públicament un determinat vestuari religiós, si hi ha conflicte quan es barreja religió i política, o religió i economia, o religió i ensenyament, és perquè la religió té un paper dins la societat. En societat, si alguna cosa no genera conflicte, probablement és perquè és irrellevant o absent.

Encara que no siguem religiosos, encara que rebutgem la religió, el món on vivim està influït per la religió, per les religions. I hem de saber identificar-ho, i n'hem de reconèixer les virtuts i els defectes. Els defectes, per denunciar-los; les virtuts, per celebrar-les. El nostre món encara s'està curant les ferides deixades per la religió: persecució religiosa, nacionalcatolicisme, fonamentalisme, teocràcia, intolerància, sectarisme... I, alhora, sort en té de les aportacions al bé comú que s'han fet i es fan des de l'àmbit religiós: acció social, educació, justícia social, cultura, cohesió, acollida, solidaritat... Podem tancar els ulls a la realitat, o podem prendre consciència, amb mirada crítica si voleu, de la dimensió religiosa del món que ens envolta. I probablement aquesta segona opció és la més coherent, la més útil i la més honesta.

Per abordar aquest àmbit, en l'exposició hem partit de tres exemples. El primer és el de la relació entre religió i art, centrant-nos en dos tipus d'art molt diferents: la cultura popular i tradicional, i l'art contemporani. Perquè ni és una cosa que ens vingui de nou, ni és una realitat ja superada. El segon és el de la relació entre religió i conflicte: la religió com a font de conflicte, la religió com a víctima del conflicte, i la religió com a superació del conflicte. I, finalment, el tercer se centra en la relació entre religió i acció social, dues realitats amb una gran simbiosi i complicitat.

Com en els altres dos àmbits, acompanyem els exemples amb dos testimoniatges audiovisuals. Un és el de Jordi Valls, membre de l'Associació Cristiana de Gais i Lesbianes ACGIL, que presenta què significa compaginar aquestes identitats. I l'altre és el de Nicole Martínez, de l'associació Anytia, que des del voluntariat budista acompanya persones que sofreixen profunds trànsits vitals, en especial malalts terminals.

Naixement. Atribuït a Ramon Amadeu, segle XIX. Museu d'Olot.

Via San Calixto. Quim Domene, 1978. Museu d'Olot.

Justícia social. Bruce Emmerling
CCO, Wikimedia Commons.

Fired Bible. Araki Takako, 1986.
Museus d'Olot.

**Llibertat, diversitat
i conflicte**

Vivim en un món de creences, una de les quals, les religions, ens obren la porta a la saviesa de la humanitat. I amb aquestes religions convivim arreu, en el dia a dia, vulguem o no. I, ara, sí, tornem-nos a fer la pregunta: què és la religió? O també: què són les religions? Què vol dir creure? Què vol dir «no creure»? I afegim-ne de noves: quina vull que sigui la meva relació amb la religió? Vull negar-les? Vull ser un mer espectador? Vull participar-hi? Vull transformar-les? Vivim en un món que aposta per la llibertat, si bé la societat sempre sap crear noves servituds, noves cadenes. En tot cas, en el nostre país, tots els avenços en llibertat han afavorit les religions, ja que la llibertat religiosa sempre és fructífera, espiritualment parlant. I aquesta llibertat ha acabat comportant un augment de la diversitat religiosa. I aquesta diversitat, com totes les diversitats, obre la porta a nous conflictes, que haurem de saber resoldre alhora des de l'admiració i la crítica a la dimensió religiosa. És el moment de preguntar-nos: quin vull que sigui el meu paper, la meva actitud, davant d'això? Fins ara, hem provat d'aportar noves eines per apropar-nos al fet religiós, des d'una perspectiva oberta i plural. Les respostes a aquestes preguntes, però, s'escapen ja de l'àmbit d'aquesta exposició. Acabarem, doncs, amb unes paraules de l'escriptor rus Lev Tolstoi. Tolstoi, ateu, es convertí al cristianisme ja de gran, després d'un temps d'una profunda crisi espiritual. En la seva *Confessió*, escriu: «Des que existeix la humanitat, allà on hi ha vida hi ha fe. (...) La fe és el coneixement del sentit de la vida humana. (...) La fe és la força de la vida.» Pot ser un bon punt de partida.

SILENCIS

|

EL SILENCI,
L'ÀNIMA DEL DIÀLEG

Eugeni Garcia i Rierola

Per afavorir la convivència en aquests temps de pluralisme, convé trobar valors compartits, elements que bas-teixin ponts i facilitin l'entesa en la diversitat. Un d'aquests elements, present en formes de religiositat diverses i que pot esdevenir espai de trobada i reconciliació, és el silenci. No pas, és clar, el silenci estèril que neix de la repressió, el menyspreu, la ignorància o la covardia. El silenci no sempre és una via morta. També hi ha un silenci vibrant que no ofega la comunicació sinó que l'eixampla, perquè ens obre els ulls a aquella amplíssima extensió de realitat que no es pot dir en paraules. Aquest silenci és un espai interior de serenor des d'on retrobar la llibertat i omplir la vida de sentit. I també, paradoxalment, és condició necessària per al diàleg autèntic entre els que pensen, creuen i viuen diferent. Partint d'un silenci receptiu i reflexiu, havent callat prejudicis i projeccions, és possible començar a comprendre les raons de l'altre i mirar de convertir el creuament de monòlegs en un enraonar fecund.

La mirada silenciosa

La humanitat té diferents formes de conèixer i relacionar-se amb la realitat, una de les quals és la via analítica i racional, que se serveix del llenguatge i la tècnica per dominar el món i posar-lo al servei de les necessitats humanes. Una altra és la via contemplativa que no pretén alterar la realitat, sinó gaudir-la amb la innocència despresada de qui no n'espera res. Aquesta és la via del silenci: implica baixar el volum de les paraules, conceptes i categories que, per útils que resultin a nivell pràctic, mai podran encabir tota la riquesa i la fondària de la nostra experiència del món.

Claustre de Santo Domingo de Silos. Jose Luis Filipo Cabana
CC BY 3.0, Wikimedia Commons.

Totes dues visions són complementàries i convé compaginar-les perquè l'una sense l'altra porta sempre a un atzucac. Tanmateix, la modernitat prioritza la raó instrumental i, en el seu intent de fer el món habitable, ha arribat a violentar-lo fins a extrems insostenibles. L'espiritualitat seria l'intent de retrobar la mirada contemplativa, l'espai de silenci interior que ens relliga amb nosaltres mateixos, amb el món i amb els altres, des d'una perspectiva nova i a un nivell més profund.

Aquest silenci com a experiència que transcendeix l'estretor de la mirada egocèntrica és un torrent subterrani que connecta, des del més profund, religions i altres vies de cerca de sentit. Resseguir-ne la petjada al llarg d'èpoques i tradicions mostra que és present arreu on batega l'anhel humà d'una vida més plena. Savis de tots els temps l'han a-saborit i n'han proclamat les virtuts, no tan sols com a via de contacte amb allò sagrat, sinó també com a ingredient bàsic de la plenitud personal i la convivència. Raimon Panikkar estava convençut que el silenci és a la base del pluralisme, la tolerància i la felicitat. Qui viu el silenci, deia, sap que les coses es poden dir, fer i pensar de moltes maneres.

Els àmbits del silenci

La majoria de religions i moltes noves formes d'espiritualitat atorguen al silenci un lloc de privilegi. Disposen d'espais, pautes, rituals, testimonis i mètodes diversos, alguns madurats al llarg de segles, per fer de la quietud interior una porta d'entrada a una experiència més plena de la realitat. Redescobrir i compartir aquest mestratge amb la societat és una de les grans contribucions que la religió pot fer en el món d'avui. I ja ho fa, de maneres diverses.

Una mostra són els monestirs i cases d'espiritualitat amb segles de tradició que s'adapten als nous temps i viuen una renovada efervescència. Ofereixen un variat ventall d'activitats que barregen turisme, cultura i espiritualitat, i que apleguen, a l'entorn del silenci, gent d'inquietuds diverses. També les pràctiques meditatives orientals mostren una vitalitat creixent en diferents espais.

En les darreres dècades, la secularització ha comportat una crisi de les institucions religioses però no pas l'extinció de l'interès per l'espiritualitat, que rebrota sota noves formes i en diferents àmbits, sovint fora dels canals de les confessions organitzades. En molts casos, el silenci és l'essència d'aquesta experiència interior, que manté l'aroma per més que canviïn els recipients que la contenen. Laia de Ahumada anomena "espirituals sense religió" a un heterogeni grup de persones que, per camins diversos, viuen alguna forma d'espiritualitat sense etiquetes. Per a molts d'ells, el silenci interior i la plena consciència són imprescindibles.

El silenci és cultivat en altres àmbits, com ara l'art o la filosofia. L'obra d'art es forja en silenci i requereix també silenci per ser contemplada, compresa, sentida. La poesia flirteja amb el silenci quan transita pels límits del llenguatge, en l'intent d'expressar les emocions i vivències més profundes. El silenci també aporta la perspectiva necessària per a la reflexió. Permet prendre distància respecte dels discursos oficials i afavoreix la lucidesa en desbrossar la ment de prejudicis i condicionaments. És quan callo que hi veig clar.

El silenci interior també brolla en la contemplació d'un paisatge, dins d'un bosc, davant la immensitat del mar o, simplement, quan veiem l'anar i venir de la vida badant des de la terrassa d'un bar. Es tracta de trobar un espai-temps

per aturar el brogit intern i extern i, simplement, escoltar, observar, sentir. Sense cap fita concreta i, per tant, sense neguit ni urgència. Sostenir aquesta atenció sense intenció, gratuïta, permet veure la vida com un do i no com una cursa o un camp de batalla.

Un silenci fecund

La idea del silenci com un estat d'ensopiment és desmentida per molts dels qui l'experimenten. Testimonis de diferents èpoques i tradicions el descriuen com un estat de consciència que revifa els sentits, amplia la mirada i allibera, ni que sigui temporalment, de la miopia d'un ego que no veu més enllà de les trifulgues quotidianes. Més que absència de soroll exterior, el silenci és un estat intern d'aquietament de les dèries i desitjos creats per l'ego i la societat en el seu afany de subsistència.

D'altra banda, el silenci afavoreix també l'autoconeixement. La introspecció ajuda a treure'ns per un moment la careta, a prendre consciència que la nostra identitat i la dels altres no es limiten als papers que ens ha tocat representar en el teatre social. Ens adonem que, tot i ser actors, disposem d'un cert marge per improvisar o reescriure el guió que se'ns imposava.

Un silenci eloqüent

Silenci i paraula no són enemics irreconciliables. Fer silenci comporta defugir temporalment la xerrameca quotidiana, però no pas renegar de la parla. El mutisme forçat és a les antípodes d'aquell altre silenci de qui calla perquè vol escoltar més atentament la realitat o bé comunicar d'una altra manera. El diàleg només és possible si entre els interlocutors

Sortida de sol a l'Himalaya.

Naresh Sirola CC BY-SA 4.0,
Wikimedia Commons.

hi ha una actitud d'atenció i receptivitat. Alhora, el silenci és un potent vehicle de comunicació. Quan hi ha prou complacència, gestos i mirades poden dir-ho gairebé tot. I el silenci també sol ser l'expressió que més s'escau en els moments àlgids de meravellament o desolació.

Paraula i silenci entren en dansa i es complementen en el joc de la comunicació. En moltes religions, el llenguatge es posa sovint al servei del silenci, tant per facilitar-ne l'experiència com per compartir-la un cop viscuda. S'utilitza el llenguatge -lectures, cants, mantres...- per conduir la persona cap a l'experiència de quietud interior. I els que han fet l'experiència recorren sovint a alguna forma de llenguatge simbòlic per comunicar-la. Els haikus o els poemes de Joan de la Creu són exemples exquisits d'aquesta voluntat d'assenyalar l'inexpressable. El poema acompanya subtilment el lector fins a l'última frontera del pensament, allí on la paraula s'extingeix per donar pas al misteri.

El silenci no és el cementiri de les paraules, sinó la matriu que les origina i regenera. L'abús de la paraula porta a la impostura i la superficialitat. El martelleig d'eslògans i discursos estereotipats no deixa espai a l'originalitat ni al pensament propi. Convé, doncs, callar de tant en tant per restituir la puresa, el sentit i la força dels mots i, amb això, l'autenticitat de les relacions.

Un silenci sociable

Tampoc és encertat pensar que el silenci aboca necessàriament a l'isolament. Per contradictori que sembli, certes maneres de callar esdevenen rics espais de sociabilitat. Sovint, el silenci és viscut col·lectivament, en comunitats religioses o grups laics amb motivacions diverses, des del

cultiu de l'espiritualitat fins al benestar psicològic. A l'entorn d'aquestes pràctiques neixen amistats, es generen sentiments de pertinença, es transmeten valors i s'estableixen vincles. El silenci es presenta també com un espai neutre i obert, propici per aplegar creences i sensibilitats religioses diverses. En moltes pràctiques contemplatives es dona prioritat a l'experiència interior d'una consciència oberta i diàfana, per sobre dels discursos i les formes externes.

La dimensió solidària del silenci es manifesta en un sentit més profund, encara. Molts coneixedors del silenci en subratllen la capacitat per facilitar el desvetllament d'un intens sentiment d'unitat, de connexió amb tot. Antoni Tàpies deia del silenci que fa veure més clarament la unitat universal de totes les coses, estimula un esperit més comprensiu i solidari entre els homes i amb la natura. I Leonard Cohen, des del monestir zen on va viure retirat cinc anys, afirmava trobar-se més a prop que mai dels altres i de la resta de coses del món.

Així, el silenci esdevé catalitzador i testimoni de l'experiència essencial de comunió amb la realitat que és comuna a la majoria de camins espirituals. Qui ha fet aquesta vivència, veu que les afinitats entre aquests camins pesen molt més que les seves diferències. Qui ha viscut plenament el silenci és com qui corona un cim i, mirant avall, veu que hi ha múltiples camins que enfilen la mateixa muntanya. Cada creença fa el seu camí, però comparteixen el punt d'arribada. El missatge afable i compassiu que proclamen totes les religions estaria forjat en aquesta experiència d'unitat, en aquest cim de silenci on tot dualisme s'extingeix.

Silenci i diàleg interreligiós

En l'actual context de pluralisme, allò que marca diferències no és tant el contingut de les creences com la manera de creure. El que afavoreix o dificulta més decisivament la convivència és el que Joan Estruch anomena *l'estil de creença*, el tarannà amb què cadascú manifesta les pròpies conviccions i es posiciona davant de les dels altres. Creients d'una mateixa religió poden tenir estils de creença contraposats: uns fan una lectura literal dels textos sagrats, creuen que la seva fe és l'única veritable i estan disposats a combatre aquells que no hi combreguin; altres, en canvi, mantenen una actitud flexible i conciliadora, fugen de veritats absolutes i aprecien el valor de la diversitat.

Les postures fonamentalistes convençudes de la superioritat de la pròpia visió del món tendeixen a imposar, allí on poden, un silenci forçat per fer callar la discrepància. Però, alhora, es malfien del silenci voluntari, perquè prioritzen l'autoritat externa i la reiteració d'un missatge dogmàtic que no admet contestació. Per contra, molts religiosos, pensadors i col·lectius que representen estils de creença oberts i tolerants, coincideixen a atorgar al silenci un paper central en la seva espiritualitat. Xavier Melloni, Francesc Torralba, Berta Meneses, Pablo d'Ors o Teresa Guardans són només alguns exemples contemporanis de persones que, des d'àmbits diversos, encarnen una suggeridora paradoxa: són amants del silenci i, alhora, entusiastes del diàleg amb altres tradicions.

Aquest diàleg no avançarà si cada tradició s'enroca en la idea que les seves paraules i símbols són els únics vàlids per interpretar la realitat. No es tracta d'imposar unes paraules i uns símbols per damunt dels altres –pretendre, per exemple, que la perspectiva científica és superior a les altres–, ni tampoc de fer un pastitx artificial de les diferents

visions. El desllorigador de tot plegat podria ser el silenci, entès com mirar més enllà de les paraules, transcendir els propis esquemes mentals, per reviure aquella experiència d'unitat amb la vida de la qual parlen tantes religions, i on totes es poden retrobar i reconèixer. Això no implica renunciar a les pròpies conviccions i caure en el relativisme, però evita convertir-les en veritats absolutes. Permet veure la lluna i no quedar-nos fixats en el dit que l'assenyala.

La mística seria la culminació d'aquesta experiència d'unitat, assolida per la via del silenci. No és una vivència reservada a uns pocs il·luminats, ni tan sols monopoli de la religió, sinó que pertany a la mateixa naturalesa humana. Consisteix, segons Panikkar, a participar conscientment en l'aventura de la realitat. I allà on hi ha místics de diferents tradicions religioses en diàleg, diu Francesc Torradeflot, aquest diàleg és més fluït, més sincer, més profund, més obert.

II

CREURE, BUSCAR I EXPERIMENTAR:
LA RELIGIÓ EN L'ERA DEL CONSUM

Maria del Mar Griera i Llonch

La paraula 'creure' ve del llatí *credere* (tenir confiança) i designa al fet 'd'admetre (alguna cosa) com a certa'. Creure, a diferència de saber, sovint comporta un gest de fe. Implica, d'alguna manera, una aposta subjectiva per quelcom o per algú. *Puc creure*, per exemple, que el Barça guanyarà la lliga o *creure* que els àngels existeixen però, *sé* que el Barça va guanyar el darrer partit i *sé*, també, que el catolicisme no és

l'única religió que afirma l'existència d'éssers sobrenaturals. Creure i saber generalment s'han percebut com a verbs antagònics: saber s'ha assimilat al coneixement racional i a la ciència, mentre que la creença s'ha reservat al terreny de la religió i de la fe.

En aquest sentit, tradicionalment, la qualificació de 'creient' s'ha utilitzat, de forma gairebé exclusiva, per descriure

les persones que formen part d'una confessió religiosa determinada. A la resta, hom generalment els ha etiquetat de "no creients" o, en alguns casos, i amb un cert to despectiu, d'incrèduls o descreguts. I és que, fins fa ben poc, al parlar de religió, era habitual dividir la població entre "creients" i "no creients", com si tothom es pogués encabir en una d'aquestes dues categories. S'assumia, a més, que aquells qui no s'adcrivien a una religió concreta no necessitaven les creences i vivien immersos en un món fet de certeses científiques. Avui sabem que aquest diagnòstic era fals. No cal que ens endinsem en disquisicions filosòfiques molt complicades

“Son tiempos teológicos, Carvalho, cualquier afirmación sobre el futuro es teológica, porque nadie lo ha diseñado y el neodeterminismo capitalista se ha cargado la esperanza, es decir, el futuro como religión, tal como lo proponía Bloch. Por eso el gran mercado del próximo siglo será religioso”.

Manuel Vázquez Montalbán. *El hombre de mi vida*

per argumentar-ho. Una mirada al paisatge religiós actual rebel·la una complexitat i una heterogeneïtat impossible d'encapsular en classificacions dicotòmiques.

Cada vegada són més nombrosos els qui es declaren orfes de religió però afirmen creure en quelcom tan eteri com 'les energies' o tan complex com la reencarnació. Creix, també, el nombre de persones que se senten vinculades al catolicisme però assisteixen a retirs de meditació zen o fan cua durant hores per rebre una abraçada de l'Amma, coneguda com la guru hindú de l'amor. Alhora, també hi ha aquells que viuen la seva quotidianitat amb indiferència vers tot allò que soni a religiositat però que, en moments de malaltia o trasbals personal, cerquen acompanyament espiritual. I existeixen, també, els que peregrinen a la recerca de sentit i combinen consultes a l'astròleg, amb rituals xamànics i turisme espiritual a l'Índia. A part, és clar, de tots aquells que decideixen convertir-se a una nova religió de les moltes que en els darreres anys han arrelat a casa nostra.

El ventall de possibilitats s'ha ampliat enormement en les darreres dècades, i ha emergit un mosaic religiós i espiritual que posa en qüestió les velles categories a través de les quals les ciències socials pensaven el fet religiós. D'una banda, sembla evident que la teoria de la secularització, que augurava un futur sense déus, no s'ha acomplert. La modernitat, entesa com la suma dels processos d'urbanització, industrialització i extensió de l'educació, no ha comportat la desaparició de la religió. Ara bé, d'altra banda, també seria ingenu afirmar que la situació de la religió a casa nostra és equiparable a la de dos segles enrere o que podem, simplement, parlar d'un procés de *desecularització* i quedar-nos tan amples. Com explica el sociòleg Joan Estruch en el seu

darrer llibre *Entendre les Religions*, la nostra és una època de crisi religiosa però crisi en el sentit que s'està produint una metamorfosi de la religió, i no en el sentit de la seva abolició.

**A la recerca del sentit:
plenitud i transcendència**

Per comprendre les transformacions de la religió en temps contemporanis, és útil caminar de la mà del filòsof canadenc Charles Taylor. La seva és una de les mirades més lúcides del nostre temps. Al llarg dels tres volums del seu llibre *L'Era Secular*, ell explica que per entendre el present cal evitar caure en la temptació de les sumes i les restes; és a dir, anar més enllà de sumar creients per una banda i restar ateus per l'altra. Quantificar la suposada taxa de secularització d'un determinat territori té poc sentit, ens dirà Taylor; segons ell, la transformació que comporta l'era secular és de més volada i afecta, simultàniament, ateus i creients. Per aquest filòsof canadenc és important tenir en compte que no és el mateix creure en Déu l'any 1500 que el 2000. El transfons en què té lloc aquesta creença ha canviat i, això, inevitablement, afecta la concepció i vivència del que significa creure – i també no creure- en la contemporaneïtat. Ell parteix d'una premissa: la recerca del sentit és quelcom perenne, que persisteix, i que acompanya la humanitat des de temps antics. Segons el filòsof, tots nosaltres cerquem, en menor o major mesura, la transcendència espiritual i la vivència d'experiències de plenitud que ens transportin més enllà de la quotidianitat anodina –o que hi donin sentit. Ara bé, allò que es modifica a través dels segles és el context en què aquesta recerca s'inscriu i la forma exacta que pren.

Segons Taylor, i com també ja va expressar anys enrere el sociòleg austríac Alfred Schütz, vivim el nostre dia a dia

en un 'món donat per descomptat' on funcionem de forma gairebé automàtica. És l'actitud de l'*epokhé* (suspensió del dubte) el que caracteritza la manera com els éssers humans habitualment ens enfrontem al nostre context quotidià. Ara bé, que puguem funcionar de forma gairebé automàtica durant la major part de la nostra vida quotidiana no implica que siguem robots. Hi ha determinats moments en què la vida se'ns fa feixuga, la desesperança ens envaeix i ens enfonsem en un exili de buidor en el qual trobar el sentit pot esdevenir una tasca gairebé impossible. És el costat fosc, ens dirà Taylor. En d'altres moments, però, succeeix gairebé el contrari. De cop, sembla que la vida prengui un nou color i tot plegat s'amari de sentit. És en aquests moments quan, segons Taylor, experimentem la plenitud.

Explicar què és i què implica viure la plenitud no és fàcil. La plenitud és feta d'experiències de transcendència que ens omplen de força de vida. És una vivència que ens transporta més enllà de l'ara i aquí, i ens condueix a una realitat feta d'una textura diferent. Són moments en què, en paraules del mateix Taylor, "les profundes divisions, desatencions, preocupacions o tristeses que semblen enfonsar-nos es dissolen o aconsegueixen ordenar-se, i llavors ens sentim units, en marxa, sobtadament capaços i plens d'energia" (*L'Era Secular*, 2014, p. 26). Transcendim la realitat quotidiana per connectar-hi de nou i omplir-la de sentit. El que explica Taylor no és gaire diferent del que el filòsof i teòleg alemany Rudolf Otto identificava com l'experiència del 'sagrat'. Una experiència que Otto identificava amb el *numinós*, quelcom capaç de fascinar-nos però també d'atemorir-nos. Relatat d'aquesta manera, però, pot semblar que la plenitud només sigui accessible a místics, màrtirs i altres

Festival Holi. Gianluca Ramalho
Misi CC BY 2.0, Wikimedia
Commons.

criatures d'elevada sensibilitat espiritual. Res més lluny del que pretenia explicar Taylor.

No hi ha una recepta única per experimentar connexió amb un mateix i l'univers. La participació en un ritual religiós com una processó o una trobada de pregària o meditació ho pot facilitar. Ara bé, segons Taylor, també podem assaborir la plenitud quan contemplem l'horitzó després de fer un cim, quan ens quedem abstrets mirant una obra d'art o quan portem el cos a l'extenuació a través de l'exercici físic. Deixeu-me fer un breu apunt per dir que les descripcions que fan els corredors d'ultramaratons del plaer i el dolor de l'experiència és sorprenentment similar a les narracions religioses de la transcendència. La diferència entre unes i altres és que s'expliquen i es justifiquen a través de matrius semàntiques diferents. Mentre en un cas les raons que donen rellevància o justifiquen l'experiència són d'ordre religiós, en l'altre són de tall secular.

No hi ha una recepta única per experimentar connexió amb un mateix i l'univers.

Històricament, ens dirà Taylor, la religió tenia el monopoli de narrar i explicar les experiències de plenitud, i atribuir-los un sentit. Totes s'englobaven i s'articulaven a través del relat religiós, i Déu era la mesura de totes les coses. Avui, en l'era secular, això ja no és així. Charles Taylor rastreja els orígens històrics de l'era secular i, irònicament, ens diu que aquesta es troba a la Reforma. Van ser els reformadors, tant protestants com catòlics, que van voler "purificar" la religió de supersticions i fomentar una moral basada en l'autodisciplina i l'ascetisme, i van ser els qui van aplanar el terreny per al naixement de l'humanisme secular. Déu es va anar allunyant del món i el món es va convertir en

objecte de contemplació i, posteriorment, d'exploració per part de les ciències naturals. El món es distancia dels déus i es fa món en si mateix i explicat per si mateix. Desapareix, a poc a poc, la necessitat d'un referent extern. D'un Déu que doti de sentit l'experiència vital. Una cosa semblant passa en l'àmbit del subjecte. Taylor ens explica com passem del que ell anomena un "jo porós" a un "jo impermeabilitzat". El primer és porós perquè en ell s'hi "colen" tant els dimonis com els déus, i són aquests els que guien l'acció i el sentit, i per tant expliquen i narren la transcendència. El jo contemporani -el que ell anomena 'impermeabilitzat'- és aquell que és capaç d'orientar-se a si mateix sense necessitat d'una autoritat externa. És el jo autònom que decideix per si mateix i es concedeix l'última paraula per dictaminar els límits de la veritat i construir un sentit de vida. És el naixement d'un jo autònom que a l'hora d'atribuir sentit a la pròpia vida necessita *triar* entre opcions diverses i, amb un gest reflexiu, optar per un tipus de relat o un altre, ja sigui religiós, espiritual, filosòfic o científic. És qüestió d'escollir i, necessàriament, justificar la tria. A diferència de temps passats, triar ja no es pot donar per descomptat.

Un mercat religiós i espiritual en auge

En la nostra societat contemporània es multipliquen les propostes espirituals i religioses que ofereixen experiències de plenitud i brúixoles per orientar-nos. La globalització, les migracions i la multiplicació dels canals d'informació han generat un mercat en expansió de símbols, experiències i rituals religiosos i espirituals. La idiosincràsia és molt diversa, i ens trobem des de llibres d'autoajuda inspirats en frases del Dalai Lama, propostes turístiques amb rerefons

loga a la platja. Itnaiara CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons.

espiritual, rituals religiosos de nova creació o pràctiques ocultistes aplicades al camp educatiu. Alhora, conviuen també formes diverses d'aproximar-se a aquesta oferta. Per una banda, trobem individus que se submergeixen en l'aprenentatge i la vivència espiritual fins a transformar tota la seva quotidianitat i el seu estil de vida. Per altra banda, hi ha persones que només en fan un tast aïllat i no tenen cap interès a abraonar-se sobre el consum espiritual, mentre d'altres es dediquen a fer de tastaolletes i de l'acumulació d'experiències espirituals d'indole diversa en fan bricolatge i doten de sentit el seu escenari de vida.

La sociòloga francesa Danièle Hervieu-Léger, en el seu llibre *La religion pour mémoire*, explica que s'ha produït un procés de desregulació dels símbols, les pràctiques i les creences religioses, i que les institucions religioses tradicionals han perdut el monopoli de la seva gestió. Sorgeix un mercat fet de productes amb connotacions religioses i espirituals que es poden 'consumir' de forma descontextualitzada i desconnectada del seu significat original. Segons Hervieu-Léger, la conseqüència més important d'aquesta desregulació és que les organitzacions religioses tradicionals perden autoritat enfront de l'individu. Hervieu-Léger, com també apuntava Taylor, ens diu que la font del sentit deixa de ser localitzada en les institucions religioses per passar a ser quelcom ubicat en l'interior de l'individu. Es produeix, així, un procés de subjectivació i individualització de la creença en el qual els individus s'autoperceben com a legitimats per decidir la validesa que atorguen als símbols, les pràctiques i les creences que configuren aquest mercat espiritual; també se senten capacitats per modificar, adaptar i reconfigurar els corpus doctrinals i rituals de les tradicions mil·lenàries i, alhora,

justificar-los a partir d'ordres narratius d'índole molt diversa. La religió, la filosofia i la ciència se juxtaposen i es combinen a l'hora d'oferir eines per nodrir de sentit la biografia individual. És aquest procés el que explica, per exemple, que no es percebi com a quelcom incompatible el fet de practicar ioga Kundalini i no conèixer ni un borrall de la tradició sikh, o el que fa possible combinar amb naturalitat una eucaristia catòlica i una meditació zen i, també, el que permet utilitzar la ciència per justificar els beneficis del *mindfulness* o tantes altres pràctiques espirituals. En aquest context, la separació entre ciència i religió, o saber i creure, perd pistonada. Les raons religioses, filosòfiques, científiques o terapèutiques es confonen en un mercat religiós en expansió on els individus cerquen una vivència de plenitud que, ni que sigui per un moment, els permeti transcendir la realitat més immediata i albirar un món amb sentit.

III

LA POSTVERITAT
SOTA EL MICROSCOPI

Ignasi Llorente i Briones

Anton Gamow, professor de literatura russa a Odessa durant la primera dècada del segle xx, va decidir regalar-li un microscopi al seu fill Gueorgi. Aquest, però, no va fer allò que s'esperava d'ell, és a dir, sortir a caçar formigues i mosques per disseccionar-les i posar-les sota el seu nou aparell. En lloc d'això, va anar a missa. Feia setmanes que estava obsessionat amb la transformació del pa i el vi en cos i sang de Crist durant l'eucaristia. Així que, un cop va combregar, es va guardar el pa sucat en vi a la boca fins a arribar a casa. Ja a la seva habitació, va col·locar la mostra obtinguda a missa al seu nou microscopi i la va comparar amb una tros de pa impregnat de vi, evidentment sense consagrar, i posteriorment, amb un bocinet de pell de la seva mà que ell mateix s'havia "extirpat". El resultat de l'experiment no va oferir cap dubte, i el jove Gueorgi va decidir fer-se ateu i científic.

Per ser científic no és imprescindible ser ateu, de fet, trobaríem milers d'exemples que desmentirien aquesta hipòtesi. Un altre debat seria com interpreten el sentiment religiós bona part dels científics que es declaren creients. El que sí que és imprescindible per ser científic és dubtar. L'anècdota del jove Gueorgi serveix per explicar que sense aquesta curiositat per comprovar per un mateix la veracitat d'una afirmació no es pot ser científic. Tant se val si la tesi de la qual dubtem està àmpliament acceptada, si està descrita en centenars de tractats, llibres i enciclopèdies (avui diríem pàgines web) o si és defensada per autoritats acadèmiques (o eclesiàstiques). Sense el dubte no hi ha mètode científic. Religió i ciència potser no són incompatibles, però dogmatisme i escepticisme sí que ho són.

Massa sovint s'equipara l'ateisme a la resta de creences i es classifica aquesta forma de pensar com una simple no

creença. Potser no és del tot incorrecte, ja que jo mateix no crec en Déu. Com tampoc no crec en els barrufets. Considero que ambdós casos han de ser considerats meres hipòtesis no provades, tot i que la comparació pugui ofendre alguns creients. Ho lamento, però a mi m'ofèn profundament que l'ateisme es col·loqui al mateix nivell que la creença en un Creador (o Creadora).

Que no es pugui demostrar la no existència de Déu no converteix aquesta hipòtesi en equiparable a la de la seva existència. Que no es pugui demostrar que l'Univers no ha tingut un origen diví, no converteix aquesta teoria en equiparable a la del Big Bang.

Que no es pugui demostrar la no existència dels déus de l'Olimp no fa que les llegendes sobre les seves creacions es puguin posar al mateix nivell

que l'evolució darwiniana. Rebutjo frontalment que s'equipari aquells que estem disposats a sotmetre les nostres tesis al veredict del mètode científic als que no. M'oposo amb vehemència que es consideri en igualtat de condicions els qui no tenim cap inconvenient a canviar el nostre punt de vista, només demanem evidències per fer-ho, i aquells que no estan disposats a canviar de parer.

En efecte, la immensa majoria de l'ateisme actual considera Déu una hipòtesi no contrastada, i exigeix per a ell (o ella) el mateix tracte que la resta de tesis improbables. Per a nosaltres, unes societats basades en l'empat entre els qui acceptem el mètode científic a l'hora de defensar els nostres plantejaments i els qui no, és una situació temporal que desitgem que es decanti a favor nostre.

Que no es pugui demostrar la no existència de Déu no converteix aquesta hipòtesi en equiparable a la de la seva existència

És per aquest motiu que considero el laïcisme només un pacte, no un objectiu en si mateix. Dit en altres paraules, accepto aquest “empat” de forma temporal sense renunciar al fet que un dia l’ateisme sigui majoritari. Els ateu no ens conformem a pensar que en les societats del futur encara hi haurà qui prendrà decisions basant-se en supersticions heretades d’altres temps. No aspirem que les nostres filles convisquin amb aquells qui creuen en llegendes i mites, sinó que desitgem que creixin en unes societats que se n’hagin desprès completament o, com a mínim, majoritàriament.

Els perills actuals, però, no només provenen de les religions tradicionals. Noves supersticions i creences no basades en el mètode científic s’han anat fent un forat a les nostres societats. Les pseudociències reclamen, i massa sovint obtenen, una igualtat de drets respecte a les disciplines científiques. Això sí, a l’hora de demostrar la veracitat de les seves hipòtesis (o de complir les normatives vigents), prefereixen seguir “camins alternatius” al de la ciència “convencional”, tal com solen anomenar-la.

Els propers anys la nostra societat haurà de decidir com replanteja el model energètic actual; haurà d’avaluar les conseqüències del canvi climàtic i estudiar com fer-hi front; haurà de combatre malalties que han conviscut amb nosaltres durant dècades i altres de noves, i en tots aquests reptes la ciència i la tecnologia hauran de jugar un paper primordial.

Algú s’imagina, seriosament, afrontar l’escalfament global ballant la dansa de la pluja? Per quin motiu permetem, doncs, que aquells que combaten els programes de vacunació tinguin tanta cobertura mediàtica? A dia d’avui les seves tesis es basen en el mateix nombre d’evidències científiques

que les aportades pels qui creuen que el Gran Manítú pot fer ploure si li agrada com dansem.

Deia al principi que el dubte és incompatible amb el dogmatisme. Els qui defensem la validesa del mètode científic no tenim cap por de canviar de criteri a la llum de noves proves o evidències. De fet, la ciència ha fet girs de 180° quan algú ha demostrat la validesa d'una nova hipòtesi. Per exemple, molt pocs creien que l'Univers hagués pogut originar-se a partir d'una singularitat de gran densitat, fins que un físic nascut a Odessa ho va demostrar. George Gamow, però, no només ha de ser recordat per les seves imprescindibles aportacions a la teoria del Big Bang, a la desintegració Alpha o a la síntesi de l'ADN. A més, va dedicar bona part de la seva vida a fer que la ciència sortís de les universitats i dels laboratoris i es va convertir en un dels divulgadors científics més llegits de tots els temps, convençut com estava que ensenyar a dubtar és un dels millors regals que podem fer a les generacions futures.

PARAULES

LES RELIGIONS A CATALUNYA, AVUI

Històricament, a Occident, però especialment a l'Estat espanyol i també a Catalunya, l'Església catòlica ha estat la institució religiosa que ha predominat respecte de les altres tradicions i s'ha erigit en una mena de monopoli.

Durant molts anys s'ha considerat l'Església catòlica com l'única manifestació institucional legítima del fet religiós. No pas perquè no n'hi haguessin d'altres de religions, sinó perquè no eren majoritàries, i perquè en la nostra memòria més recent van estar prohibides per un règim polític –el franquista– que donava la mà a la institució religiosa majoritària i se'n servia. Un fet que, d'altra banda, ha tingut males conseqüències per a la comunitat catòlica, que ha quedat estigmatitzada per moltes persones que l'associen amb unes polítiques amb les quals no estan d'acord i, per tant, se n'aparten i la simplifiquen, sense voluntat de comprendre-la.

Sigui com sigui, el fet és que la diversitat religiosa a Catalunya no és un fenomen nou. Ja fa més d'un segle que hi ha comunitats protestants i adventistes. I la presència de les comunitats jueves i musulmanes, que tingué una implantació molt anterior al país però que s'estroncà, va retornar fa una bona colla d'anys.

Aquesta diversitat, invisible durant molts anys, s'ha fet manifesta al llarg de les últimes dècades. Per començar, sortint de la clandestinitat amb el final del franquisme; després, amb un creixement gradual de les comunitats religioses “minoritàries” i el reconeixement polític de l'existència d'aquestes comunitats, i, a finals del segle xx i principis del segle xxi, amb un increment exponencial de les minories religioses de la mà de la globalització i les onades migratòries.

El procés s'ha anat fent visible a l'espai públic: amb l'obertura de llocs de culte, moltes vegades en garatges o

antics magatzems; amb turbants i gel-labes als carrers, o amb el sorgiment de conflictes veïnals per l'ús de la via pública o pels alts decibels en què sonava la música d'alabança.

Tot plegat ha anat ajudant a normalitzar, gairebé sense voler, una diversitat evident. S'ha creat una nova legislació respecte a aquest tema (només a Catalunya; a la resta de l'Estat, el tema no es toca des de la Ley Orgánica de Libertad Religiosa de 1980) i han sorgit eines per afavorir que les comunitats religioses interaccionessin entre elles amb la finalitat de fer més proper "l'altre" i mediar o prevenir, així, la creació de conflictes. L'ús habitual de metodologies com ara els grups de diàleg interreligiós, en els quals l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós ha tingut un paper cabdal, han estat clau en aquest procés.

El reconeixement de la diversitat ha propiciat la demanda i la consegüent formació de col·lectius concrets amb la finalitat de poder conèixer i gestionar amb encert les múltiples noves situacions que genera el pluralisme: a les aules, als centres de salut o als cementiris, entre d'altres. I, és clar, aquesta diversitat també ha ofert noves possibilitats de negoci a diversos sectors, com ara l'hoteler, que ofereix dietes concretes segons la tradició religiosa dels hostes, o el funerari, que ha multiplicat les ofertes d'atenció al final de la vida en funció de la confessió del difunt.

Tot i aquests avenços en el reconeixement i la cogestió de la diversitat religiosa al país, i malgrat que avui el monopoli religiós no persisteix com abans, continuen havent-hi diferències en el tractament i la posició del catolicisme respecte de la resta de tradicions religioses. Hi ha, per començar, una legislació estatal que atorga a les religions categories de primera i de segona, i estableix, així, una gradació de l'exerci-

ci de la diversitat religiosa. Això marca diferències, per exemple, en el finançament que rep la institució catòlica per part de l'Estat i que no reben la resta de tradicions, o respecte a l'ensenyament de la religió a les escoles, on la religió catòlica rep un tracte singular respecte de les altres religions (tot i que 7 de cada 10 catalans es mostra favorable que l'escola imparteixi una assignatura que doni formació a tot l'alumnat sobre les principals religions del món; segons el Baròmetre sobre la religiositat, 2014). Així doncs, es mantenen, encara, certs privilegis cap a la institució catòlica.

Que la diversitat religiosa a Catalunya no es viu encara amb normalitat plena ho constata també un altre fet. La majoria de la població entén la diversitat religiosa com la possibilitat de poder triar lliurement si ser o no catòlic. És a dir, com l'opció d'acceptar o rebutjar el que és percebut com el monopoli religiós existent. Sabem que hi ha altres religions, però la possibilitat d'adherir-s'hi és més teòrica que real. Són poques les persones que es "converteixen" (ull amb aquesta paraula, molt significativa, també) a l'hinduisme, a l'islam o al mormonisme, per exemple.

Qui és qui

Saber objectivament i amb fiabilitat quina és la situació de cada religió a Catalunya és difícil. No es poden recomptar els membres d'una comunitat religiosa. Com ho faríem? Qui considerariem que en forma part i qui no? Els qui participen en els cultes? Aquells que ho fan el dia més important per a la comunitat? Els qui han fet un ritus de pas concret? Amb la impossibilitat de tenir dades exactes i fiables, ens servim de dues eines que, tot i que no donen la xifra de membres de cada tradició religiosa, sí que ofereixen informació valuosa

HOSTAL

ROMANA SPICERIA

Turquia - República - Euzkadi

LIBRO

UI DI
TRA DIR
TAR CAM
LEA 72

Carrer de Sant Pau, Barcelona.

Craig Sunter CC BY 2.0, Wikimedia Commons.

que permet prendre el pols de cada religió (ambdós instruments són finançats per la Direcció General d'Afers Religiosos). D'una banda, ens fixarem en el nombre de centres de culte o llocs de trobada de cada tradició religiosa (dades elaborades per l'equip de recerca ISOR i que posa de manifest *El Mapa Religios de Catalunya*, actualitzat l'any 2014); de l'altra, el posicionament religiós de les persones que viuen a Catalunya (extret a partir d'una enquesta representativa elaborada pel Centre d'Estudis d'Opinió l'any 2014).

Tot i que, com ja hem posat de manifest, la diversitat religiosa és present a Catalunya des de fa moltes dècades, és cert que els fluxos migratoris que han arribat al país han jugat un paper clau en la conformació d'aquest mapa religiós canviant. Tant és així que encara ara la percepció de moltes persones és que "les altres religions" (com "els altres catalans", de Francesc Candel) no són tan catalanes com la catòlica i que, per consegüent, algú que s'identifica amb el catolicisme és més català que aquell que professa una altra religió.

Vegem, a grans trets, quina és la situació de les religions amb més presència a Catalunya i alguna de les seves característiques més singulars.

L'Església catòlica és la confessió majoritària al país. L'any 2012 comptava amb 6.701 esglésies, de les quals només una tercera part, aproximadament, eren centres de culte d'ús habitual. En aquell moment, un 52,4% de la societat catalana es definia com a catòlica.

Després del catolicisme, si analitzem el nombre de centres de culte (no pas si ens fixem en el percentatge de persones que s'identifiquen amb cada religió), el protestantisme és la confessió religiosa més majoritària a Catalunya i

aquella que ha viscut un creixement més accentuat durant els darrers anys. El protestantisme històric, present al país des de finals del segle XIX i format aleshores sobretot per persones nascudes a Catalunya, ha observat com el panorama d'aquesta tradició s'anava transformant de manera accelerada especialment arran de les migracions procedents de l'Amèrica Llatina. És la confessió que ha creat més llocs de culte, i ha passat de tenir-ne 341 l'any 2004 a tenir-ne 725 l'any 2014. Aquell any, un 2,5% dels catalans s'identificaven com a evangèlics. Les esglésies de caire pentecostal són les que han experimentat un creixement més vertiginós, mentre que les esglésies històriques viuen des de fa anys un moment d'equilibri.

En nombre de llocs de culte, l'islam segueix les esglésies evangèliques. Des de finals del segle XX fins a principis del segle XXI, la comunitat musulmana ha crescut de manera trepidant al país, i s'ha creat, de mitjana, un oratori musulmà cada mes. Aquest creixement accelerat, propiciat sobretot per la generació de llocs de treball en el sector primari i secundari, ha anat moderant-se fins a arribar a un temps d'estancament en l'obertura de nous oratoris. La comunitat musulmana ha passat dels 139 oratoris l'any 2004 als 256 oratoris l'any 2014, moment en què un 7,3% de catalans es reconeixien com a musulmans.

Després de l'islam, els testimonis cristians de Jehovà són la tercera tradició religiosa amb més llocs de culte a Catalunya. Des de finals dels anys quaranta, la comunitat de testimonis no va deixar de crear congregacions de manera accelerada fins als darrers anys dels 90. Aleshores, el ritme de creixement es moderà i es començà a buscar l'optimització dels centres de culte, oferint reunions en diferents horaris

en el mateix local, en funció de l'idioma de cada grup. Actualment, els testimonis cristians de Jehovà compten amb 118 sales del regne i moltes més comunitats que es distribueixen en funció de la llengua que parlen: català, castellà, francès, anglès, alemany, àrab, rus, romanès, xinès, tagal i llengua de signes, entre d'altres.

Segueixen els testimonis cristians de Jehovà les comunitats budistes, que durant les darreres dècades també han experimentat un clar augment pel que fa al nombre de centres de culte, i han passat dels 28 centres l'any 2004 als 68 centres l'any 2014, i un 1,3% de la població identificada amb aquesta tradició. L'hinduisme, que també ha captat l'interès d'aquells que s'han deixat seduir per les pràctiques d'Orient, ha passat igualment per un procés de creixement, però més moderat, i ha arribat als 23 centres l'any 2014.

Les esglésies orientals, des de la seva implantació, han passat per un procés de creixement fonamentalment basat en les migracions procedents dels països d'Europa de l'Est: Romania, Bulgària, Rússia... Així, exceptuant el cas de l'Església Ortodoxa Sèrbia, fundada i liderada singularment per persones nascudes a l'Estat espanyol, la resta de comunitats ortodoxes han crescut en proporció als fluxos migratoris esmentats. L'any 2004, a Catalunya hi havia 8 esglésies ortodoxes, i el 2014 se'n recomptaven 55. En aquell moment, un 1,3% dels catalans es consideraven ortodoxos.

L'Església Adventista del Setè Dia, arribada a Catalunya l'any 1903 de la mà de missioners americans, també ha passat per un procés de creixement moderat, que l'ha portat a passar dels 12 llocs de culte l'any 2004 als 24 llocs de culte l'any 2014. Amb un creixement molt més prudent, trobem també una altra església mil·lenarista que ja fa anys que està

consolidada a Catalunya: l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies, que compta amb 15 temples.

Després de l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies, la religió amb un nombre més gran de centres de culte és el sikhisme, que en una dècada ha doblat la xifra de gurdwares i n'ha arribat a tenir 10 l'any 2014. La comunitat sikh està formada fonamentalment per famílies amb origen al Panjab indi.

La Fe Bahá'í, el taoisme i Brahma Kumaris no han experimentat grans canvis des de la seva implementació al país: el 2014 comptaven amb 9, 6 i 4 centres, respectivament.

Finalment, la tradició religiosa amb menys centres de culte al país, però no per això menys nombrosa, és el judaisme. En vint anys, Catalunya ha passat de tenir una única sinagoga a tenir-ne quatre, totes situades a la ciutat de Barcelona. Les quatre comunitats posen de manifest les diferències ideològiques de la comunitat jueva: existeix una sinagoga de tendència ultraortodoxa, una sinagoga ortodoxa, una altra de moderada o liberal, i una quarta sinagoga de tendència reformada.

Ens falten dades encara per valorar quantitativament la situació actual de les religions a Catalunya. Ara bé, pels indicis que tenim, ens atrevim a dir que, en general, aquest creixement considerable de les tradicions que acabem de descriure ha arribat en un moment d'estancament, de frenada vinculada, sobretot, a tres aspectes: el descens de les migracions, la crisi dels models organitzacionals i l'augment de les noves formes d'espiritualitat, que obren un nou paradigma sobre el qual encara ens falta força llenguatge per referir-nos-hi.

Una realitat complexa

La realitat no fragmenta els grups religiosos tal com estem fent en aquest escrit. Sortosament, és molt més complexa. Per múltiples motius; n'enumerarem tres.

En primer lloc, les confessions no són homogènies, no són blocs en els quals tothom és igual i pensa i actua de la mateixa manera. Una característica fonamental de la diversitat religiosa a Catalunya (i arreu) és la diversitat interna en el si de cada confessió. Donald Trump i Pere Casaldàliga, per exemple, no són de la mateixa mena de cristians; passa el mateix en tots els col·lectius. Molt sovint no es tracta de minúcies, sinó de diferències grans entre persones que s'identifiquen amb una mateixa tradició religiosa. Per això, segurament tindria molt més sentit i seria més rellevant no fer un recompte del nombre d'esglésies o d'oratoris, o saber amb quina religió s'identifica cadascú, sinó conèixer i fer agrupacions (recomptar, també, si es vol) sobre com creu cadascú allò que creu. És a dir, molt probablement ens adonaríem que hi ha més similituds i punts de trobada entre un protestant i un jueu oberts al diàleg, per exemple, que entre un protestant i un jueu que considerin que la seva és l'única veritat i tothom qui no pensi com ells està equivocats. Creiem que és només des d'aquesta mirada que posa el focus en com es creu i no pas en què es creu, que se'ns podrà fer comprensible la situació de les religions a Catalunya avui.

Així mateix, les religions, les persones, estan expressant cada vegada de maneres més diverses la seva religiositat. Tant és així que, per exemple, en el cas de la indumentària, tan aviat ens trobem monges que es treuen l'hàbit o lames que prescindeixen de la túnica, com capellans que es posen collet o musulmanes que fan ús del vel.

Monestir de Montserrat. Harvey
Barrison CC BY-SA 2.0, Wikimedia
Commons.

En segon lloc, cada vegada més constatem que les religions (especialment les minories religioses) estan deixant de viure en l'àmbit privat per passar a posicionar-se, conjuntament, en relació amb afers públics i qüestions socials d'interès general. Així, d'una banda, les minories religioses ja no tenen la por o la inseguretats d'abans a l'hora de mostrar-se en qüestions públiques. De l'altra, les religions (insistim: especialment les minories) s'han adonat que poden obtenir més beneficis si actuen conjuntament, que no pas si ho fa cadascuna per la seva banda. Un exemple en aquest doble sentit és el Grup de Treball Estable de Religions (GTER), format per líders de diferents confessions religioses de Catalunya.

Finalment, els canvis esmentats han donat lloc a un reconeixement positiu de les religions (de nou, especialment en el cas de les minories) a nivell públic i institucional. Són exemples d'aquest fet l'atorgament del Premi Martí Gasull i Roig a la Comunitat Sikh de Catalunya, els múltiples actes organitzats per commemorar els 500 anys de la Reforma Protestant, o l'èxit del projecte La Nit de les Religions a Barcelona.

Té sentit reflexionar, avui, sobre el fet religiós? Al segle XXI, quan sembla que la tendència que va en augment al nostre país és la de l'espiritualitat sense religió, fa falta continuar parlant de religions? Més enllà de la riquesa que suposa la diversitat, més enllà del patrimoni cultural que les religions aporten a la humanitat: sí, és necessari.

Perquè tenim molts reptes encara sobre la taula. Com ara el paper dels joves religiosos, la prevenció de la radicalit-

zació, el lloc de les noves formes de religiositat, la implicació de les comunitats religioses en el teixit associatiu, l'encaix de les religions en l'espai públic... Perquè la (bona) convivència del futur passa, inevitablement, pel respecte a les diferències religioses.

II

L'ESPIRITUALITAT LAICA:
UN FENOMEN PLURAL

Teresa Guardans i Cambó

Sota una mateixa etiqueta hi trobem una gran diversitat de grups, autors, actituds personals, que van des de moviments que entronquen amb espiritualitats tradicionals no teistes a altres que parteixen de zero, o que beuen de múltiples fonts. Tot un ventall que no és possible abastar en unes línies. Però sí que voldria compartir algunes reflexions que poden, potser, ajudar a comprendre millor el fenomen.

A què ens referim quan parlem d'*espiritualitat*? Fent abstracció de les formes concretes que pugui adoptar, *espiritualitat* remet a allò de més qualitat de la natura humana. El terme, avui, no ajuda gaire perquè sembla com si només tingués a veure amb una part (l'esperit), i no amb el tot. Però ja ens entenem. Apunta a una orientació, una actitud, una dedicació, que ens implica de cap a peus: abaixar el volum del jo per poder-se interessar de debò per l'existència, acollir-la; acceptació plena, amor, compromís, entrega, descoberta del valor incommensurable de tota realitat, comunió, gratuïtat i gratitud... Tots són elements de l'àmbit "espiritual".

Laica. Estaríem davant una recerca espiritual que no neix de l'adhesió a una tradició religiosa determinada. Ni de la creença en un Déu. No és "anti", simplement aquests no poden ser el seus punts de partença perquè són elements que ja no configuren el seu escenari cultural. Però és possible, espiritualitat sense Déu?, es pregunten alguns. I aviat conclouen que, sense Déu, el destinatari no pot ser sinó un mateix: una dedicació narcisista al servei de la realització personal. Unes paraules de Cristina Kaufmann, monja carmelita, ens podrien ajudar a veure-ho amb uns altres ulls:

“La ‘interioritat’-deia- és la viva consciència que tot és dintre de l’Absolut, de Déu, de l’Amor, de la Vida. [...] Viure o recobrar la interioritat no és altra cosa que viure, cada vegada més conscientment, aquesta veritat. Recobrar la interioritat és recobrar la veritat d’un mateix: formem part d’un tot, de l’Únic, de la Realitat. Avui s’escriu molt sobre això: les noves ofertes d’espiritualitat i l’antiga saviesa de la humanitat ens ho testimonien, i la nostra època està assedegada d’escoltar aquest testimoniatge per aprendre, de nou, a ser humans.”¹

Són paraules que situen la recerca espiritual en un territori compartit per sensibilitats culturals ben diverses. Apel·len a una realització humana plena que passa pel reconeixement d’allò inefable que travessa l’existència, que n’és la seva essència: “Més petit que un gra de mostassa, o que un gra d’escaiola, habita en el meu cor, [...] més gran que tots els mons, habita en el meu cor. Abraça tot l’univers i, en silenci, és Amor envers totes les coses”. (Índia, del *Chândogya Upanixad*). “No ha menester alas para ir a buscarle lejos, sino ponerse en soledad y mirarle dentro de sí” (Santa Teresa, CP 46,2), “Miris on miris, veuràs el seu Rostre”. (*Alcorà 2, 115*)..., “Veure la cara misteriosa de la vida”, deia Einstein... Conscients que, siguin quines siguin les paraules que fem servir, sempre seran recursos simbòlics, metàfores, per apuntar vers “allò” que les paraules no podran atrapar mai.

L’espiritualitat, viscuda **en i des de** la laïcitat procura obrir-se al reconeixement del que es mostra, arreu, també en el propi interior. C. Kaufmann explica, en un altre text, que van ser persones al marge de la religió les que li van obrir la porta a “veure a través de la realitat, a descobrir l’esperit, la Realitat absoluta en allò insignificant per una mirada super-

1. Cristina Kaufmann (1939-2006), recollit a: *Transparència de l’Invisible*. (Claret, 2007.v.I, pàg. 92 i 94)

2. ibídem., p. 28

ficial i egoista". Per això -diu- "ja no es podia imaginar una frontera entre allò que veia en aquestes persones i el que [ella] entenia com a missatge de l'Evangelí." ²

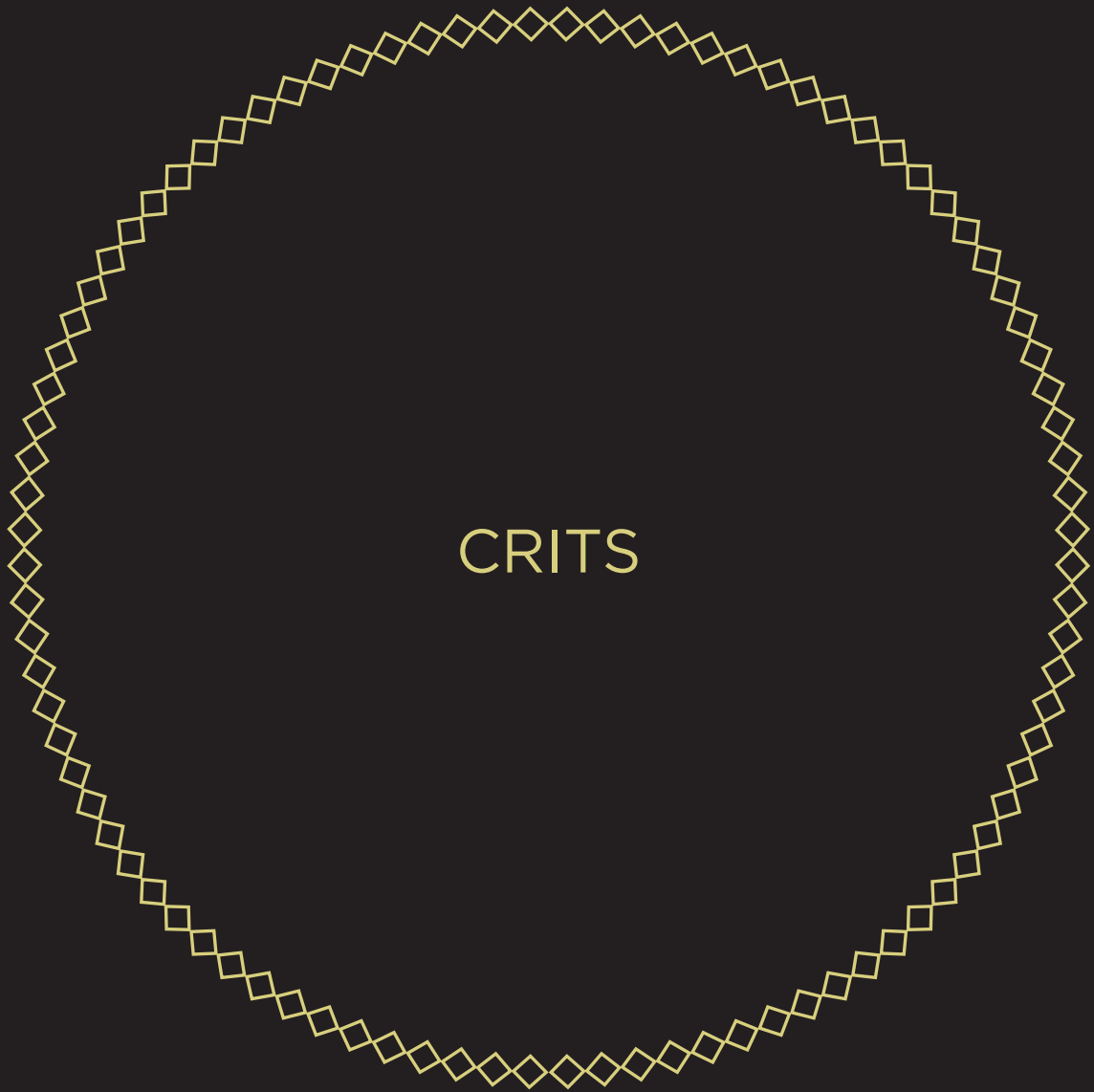
Com es concreta aquesta actitud? En els diferents camins "sense Déu" trobem sovint el consell de prestar plena atenció a "l'ara", a cada situació, gran o petita, del tot presents a cada moment. Seria el contrari de viure amb el cap i el cor ocupats i preocupats per expectatives, projectes, pors, per tot aquell incessant monòleg que ens manté sempre presoners del nostre propi protagonisme. Exercici permanent d'escolta interior i d'apertura a la realitat, que no es limita a una estona determinada, però que s'alimenta i es reforça en moments de solitud i recolliment. Moments específics de pràctica d'atenció, silenci o meditació. Sota quina pauta, quin mètode, seguint els consells de qui? Són tants els qui ens han precedit i que s'han esforçat a oferir aclariments i recursos! Podem disposar, avui, de tants ajuts!

"Religió a la carta!" -interpreten alguns quan veuen tanta diversitat. Hi ha tria, sí, -se'ls podria respondre-, tria en funció del que més pot ajudar cadascú en un moment determinat, tria des d'un profund respecte i agraïment vers un patrimoni tan ric. Sí, al si de la societat de la comunicació, en un món globalitzat, es poden viure i sentir tots els camins com a propis, com a tresors d'un patrimoni comú de la humanitat. Tots aporten, de tots en podem aprendre.

Però... "fora de les religions l'espiritualitat esdevé un mercat espiritual!" Pensem-hi. Les butlles es venien per assegurar la vida eterna, les benediccions per redimir, i les pràctiques d'atenció s'ofereixen, avui, com a antídote a l'estrès en aquesta vida: cert. Si mirem la història, aviat ens adonem que la tendència a convertir l'espiritualitat en autoajuda -per

a aquesta vida o per a l'altra- té poc a veure amb el fet que la via sigui religiosa o laica. I molt a veure amb les trampes de l'egocentració i amb les mancances i angoixes de cada època i de cada situació.

En uns temps de transformacions tan profundes com les que vivim, les possibilitats d'errar-la són moltes, en qual-sevol àmbit. Forçats a repensar-ho tot (economia, política, ensenyament, ...tot!), l'espiritualitat laica no és un caprici o una moda. És un esforç sincer d'aprofundiment en unes condicions culturals inèdites. Tant de bo la comprensió, el diàleg i la complicitat entre les diverses espiritualitats ajudi a afinar i a orientar, a enriquir un treball interior de qualitat que ens permeti aprendre, dia a dia, a ser plenament humans.

CRITS

|

REPENSAR LA LAÏCITAT

Jofre Villanueva i Beltran

A grans trets, tothom comparteix una definició comuna de laïcitat i en sabria fins i tot enumerar les característiques: separació de les esglésies i l'estat, protecció de la llibertat de consciència, neutralitat de les institucions en qüestions religioses, igualtat de drets entre creients i no creients, dret a la no creença, etc. En podríem parlar una estona llarga i cadascú hi veuria matisos diferents, ens adheriríem a un principi més que a un altre, i segur que no ens posaríem d'acord en tot; però no trigaríem gaire a poder definir un territori semàntic comú que servís de pista d'aterratge a una petita definició de laïcitat.

I és que, en si mateix, debatre sobre laïcitat resulta un exercici molt laic. Foragitar els dogmes. Identificar el que és compartit i el que és singular. El que és comú i el que és exclusiu. El que és públic i el que és privat. I fer-ho de manera que cap de les dues dimensions pugui arribar a extingir l'altra. Dibuixar, traçar, delimitar la frontera a partir de la qual el poder civil i el poder religiós no poden pugnar ni tampoc abraçar-se. Aconseguir emancipar la noció de llibertat de la noció de veritat, en l'afortunada definició que Émile Poulat feia de la laïcitat.

El que passa és que el món gira, la realitat canvia, la humanitat rodola... i cap definició és eterna. Ni cap endarrere ni cap endavant.

Perquè la laïcitat no bevia de cap font de l'eternitat quan va ser formulada per primera vegada, i de fet no sabem del cert ni quan va ser això. Ho devem a Spinoza, a Locke, a Condorcet? A Jefferson? A un legislador mexicà? A un revolucionari francès? Ho devem a aquells que resolien una circumstància complexa d'una forma original, això segur. Per primera vegada s'establia un sistema en què el poder polític

no podia dictar les veritats de cap Església i les esglésies no podien escriure les lleis perquè les farien els parlaments. Sembla fàcil i sembla lògic, però ens ho sembla ara. Després de molts assajos errats, moltes persecucions de minories, moltes guerres de religió, querelles teològiques de dramàtiques conseqüències, inquisicions, teocràcies i cesaropapismes, cismes i croades... Lentament, de la mà de la tolerància i la llibertat, a mesura que la sobirania popular i l'estat de dret s'anaven afirmant, es van anar consolidant minsos espais de llibertat i la laïcitat va poder ser concretada.

I des d'aleshores aquest principi organitzador de l'espai públic que impedeix els monopolis morals ha evolucionat a cada lloc del món en funció de diversos factors: el gran poder feudal de l'església, el desenvolupament de la democràcia, l'abast de la reforma protestant o l'impacte de les idees il·lustrades, entre d'altres.

La laïcitat és una solució nascuda de la història, té ben poques traces d'eternitat. A més, en els dos segles que han passat des d'aleshores, han canviat moltes coses. De fet, potser acabaríem abans fent la llista de les que no han canviat. Però només centrant-nos en aquesta qüestió de la laïcitat podem identificar algunes transformacions.

Han canviat les religions, impugnades amb contundència per la modernitat i la revolució científica. Lluny de desaparèixer, podem veure com estan assajant mètodes i estratègies d'adaptació diferents a la nova realitat. Amb major o menor fortuna, amb major o menor dolor.

Ha canviat l'estat nació, que aleshores naixia i ara sembla que hagi de morir, superat per la globalització i les dinàmiques d'integració regional com la Unió Europea.

Ha canviat l'esquema públic/privat i la manera de concebre les identitats en societats plurals, fortament impactades per les tecnologies de la comunicació, que han sotragat i redefinit el concepte d'intimitat.

Ha canviat la noció mateixa de pensament a cavall de la recerca en neurociència, que ha afegit complexitat al que pensem sobre com pensem. Amb una conseqüència inesperada: en el debat sobre la llibertat de consciència, el que més està canviant és la definició de consciència.

De manera que la realitat canvia, i sobretot canvia la manera en què es manifesten vells fenòmens. Quina forma prenen les noves inquisicions? De quins sacerdots hem de témer avui en dia una major capacitat de control del pensament? A quines fonts de veritat anem a buscar respostes quan necessitem preguntes? En quins ritus busquem consol quan patim? Davant de quins poders hem d'erigir unes institucions públiques que vetllin per nosaltres? Quins símbols ens uneixen i quins ens divideixen?

**Quina forma prenen les noves inquisicions?
De quins sacerdots hem de témer avui
en dia una major capacitat de control del
pensament?**

Sabem, perquè ho podem veure cada dia, que les religions continuen tenint una gran potència corrosiva de la convivència. Que poden ser esgrimides pels fanatismes més destructius. Que han de ser disciplinades pels poders públics si no volem que desfermin la guerra més terrible de totes, la guerra dels déus.

Però també sabem que les societats occidentals, entre les quals la catalana, s'han secularitzat i s'han fet més plurals. Sabem que en la vida quotidiana de molta gent les religions hi juguen un paper positiu, o potser irrellevant, però no pro-

blemàtic. I veiem com noves formes de religiositat ocupen el lloc de les velles. Més subtils, segur. Més innòcues, potser també. Però, en tot cas, ens redibuixen els vells límits que tant de temps havien costat de construir. Són el ioga, el reiki, o algunes disciplines de meditació fenòmens religiosos? Fins a quin punt mereixen l'empara de les institucions públiques i constar a l'oferta cultural d'un centre cívic? Podem esgrimir les nostres conviccions per negar la vacunació als nostres infants? És admissible l'objecció de consciència en els servidors públics, ja siguin de l'àmbit sanitari, com de l'educatiu, com de qualsevol altre? I en els càrrecs electes? Poden posar la seva consciència per sobre de la llei i negar-se a complir determinades normes?

Són moltes preguntes i no tenen una mateixa resposta. Però necessàriament ens les hem de plantejar perquè la realitat ens les posa al davant del nas.

I la darrera pregunta, per acabar ben laicament. És la laïcitat una categoria útil per als nous desafiaments amb què es troba la humanitat en aquest segle que ja fa uns quants anys que està en marxa? Podrà seguir acompanyant les altres tradicions emancipatòries en el camí de la història vers noves batalles contra la foscor i la dominació? Avançarà cap a noves fites? O quedarà congelada en la seva formulació original de fa dos segles, resignada a exercir el seu paper de mur de separació entre la democràcia i la religió, i evitant l'aliança entre el tron i l'altar? Tan poca cosa... i tan vital.

Són el ioga, el reiki, o algunes disciplines de meditació fenòmens religiosos? Fins a quin punt mereixen l'empara de les institucions públiques i constar a l'oferta cultural d'un centre cívic?

II

RELIGIÓ: FONT DE CONFLICTE
O BOC EXPIATORI?

Joan Gómez i Segalà

Al segle XXI, és una evidència que la nostra és una societat plurireligiosa. Encara que matisem que no totes les confessions tenen la mateixa presència ni influència, tothom accepta que en la nostra societat hi conviuen diverses religions, amb tot el que això comporta: diverses identifications, morals, costums, preceptes, rituals, jerarquies, etc.

De fet, aquesta diversitat és tan evident que ja no la qüestionem, encara que en el dia a dia no ens serveixi per explicar satisfactòriament les relacions socials: ni els lligams ni els conflictes. En la nostra societat de classes, el lloc que

cadascú ocupa en la societat s'explica poc o gens en funció del seu credo. ¿Significa això que en realitat les creences no són tan significatives com les condicions materials o econòmiques? Les creences són

molt importants, però no depenen tant com sembla del grup religiós amb el qual ens identifiquem.

El gran referent en sociologia de la religió a Catalunya, Joan Estruch, explica un joc de paraules que permet entendre tot d'una les principals diferències en les creences de les persones. En el llibre *Les altres religions* explica que «... en totes les tradicions religioses retrobem, per dir-ho així, “aquells que creuen que saben” i “aquells que saben que creuen”...»

En totes les religions hi ha «aquells que creuen que saben», sobretot en els monoteismes. És a dir, aquells que identifiquen la seva fe amb la Veritat i, en conseqüència, consideren equivocats els altres que no comparteixen la mateixa fe. Aquesta posició no suposa necessàriament una lluita

«... en totes les tradicions religioses retrobem, per dir-ho així, ”aquells que creuen que saben” i “aquells que saben que creuen”...»

contra l'infidel, però sí que hi ha una aproximació desigual que pretén un canvi o conversió, que es pot oferir com una ajuda per a la salvació o la il·luminació. Paral·lelament, també trobem en totes les tradicions, «aquells que saben que creuen», és a dir, que tenint sòlides conviccions, es presenten sense superioritat de cap tipus, acceptant la legitimitat de les creences dels altres, entenent que pot ser la millor opció per a l'altre, disposats a reconèixer-ne la vàlua i oberts a aprendre'n i deixar-se interpel·lar.

Si ens hi fixem, aquesta distinció no és exclusiva per distingir entre persones amb creences religioses, sinó que els ateu i altres que no s'identifiquen com a religiosos també poden ser perfectament enquadrats en aquestes dues categories: en primer lloc, hi ha qui "sap" que les religions són un invent caduc, i que cal lluitar perquè la humanitat s'alliberi del llast de religions, mitologies i supersticions. Però també hi ha acèrrims ateu amb una *increença* que no els impedeix valorar el testimoniatge, la bellesa i la bondat de les diverses fes i, consegüentment, entomen l'envit.

En resum, doncs, ens relacionem millor amb qui compartim com creiem que no pas amb qui creiem el mateix. Uneix més un estil de creença que un mateix objecte de creença, una mateixa fe. I això és tancert entre dos creients de diferents religions que coincideixen en un grup de diàleg interreligiós com entre dos creients de diferents religions que consideren les respectives confessions tan sagrades que estaran d'acord a acusar de blasfèmia tot aquell que no s'hi refereixi amb la deguda devoció.

Relativitzem el fanatisme

Seguint aquest mateix fil, aquesta distinció també és útil per a àmbits diferents dels de les creences transcendentals. En la dialèctica política, en la negociació econòmica, en la discussió filosòfica, en els tractes familiars, en tota confrontació trobarem postures fanàtiques i intransigents i d'altres d'obertes i dialogants. Aquesta distinció no és moral, en el sentit que no hem d'identificar el fanatisme com a dolent i el relativisme com a bo, perquè és en cada escenari que ens semblarà adequada una postura o altra.

Els fanatismes no es caracteritzen per ser fanàtics en tot, sinó perquè són fanàtics en uns punts i en canvi en relativitzen d'altres, en particular algunes qüestions que a la majoria els resulten ofensives que siguin qüestionades, com els drets humans i concretament el valor de la vida o la dignitat de la dona. És a dir, els fanàtics no sempre són més dogmàtics que nosaltres però, així i tot, els fanàtics sempre són els altres.

Ens creiem les nostres creences?

Les nostres creences no provenen d'un únic sistema de legitimació. Tenim idees religioses, polítiques, econòmiques, culturals, derivades de les llengües que parlem, etc. Sovint, unes i altres entren en contradicció, de manera que mantenim certes convencions perquè ens identifiquem públicament amb determinades idees, però la falta de plausibilitat fa que no ens les acabem de creure, o que ens consti ser coherents.

Això fa que ens trobem persones que es declaren creients (d'una determinada tradició) però no practicants, la qual cosa ens porta a un dubte molt seriós: si no practiquem el que creiem, vol dir que fem el que no creiem? No serà

עדבים
המוציה!

Graffiti islamòfob a Tel Aviv.

David Shankbone CC BY-SA 3.0,
Wikimedia Commons.

més aviat que fem allò en què no sabíem que creïem? Per tant, no fem el que no creiem, sinó que fem allò que tenim tan interioritzat que ningú no ens qüestiona. Com que en la nostra societat secularitzada les religions són molt qüestionades, sovint actuem segons altres valors incontestables que podríem dir-ne, si us plau, sagrats; encara que, tot sovint, aquests valors irrenunciables no coincideixin amb els definits oficialment com a sagrats.

Creences indestriables

Al cap i a la fi, és impossible segmentar la nostra vida per compartimentar les idees i les accions segons si són religioses, polítiques, econòmiques, culturals o d'una altra mena. Com podríem destriar unes accions de les altres?

Tots aquests àmbits resulten indestriables, i la nostra percepció secularitzada de la societat sovint amaga que les decisions econòmiques estan amarades de valors dels altres àmbits, així com les accions polítiques, igualment els gustos culturals, les tries educatives, etc. Els experts de cada disciplina expliquen les decisions aïllant les variables del seu camp d'estudi per simplificar-ne l'explicació, no pas per ajustar-se millor a la realitat.

En aquest sentit, les idees religioses no es refereixen exclusivament a uns relats transcendents deslligats de la realitat humana, sinó que són tan propis del nucli de l'experiència humana que hi estan íntimament relacionats en una doble direcció: sorgeixen d'una realitat històrica (sense pretendre desautoritzar la lectura autoreferenciada que tota religió fa de la realitat) i el seu relat és copsat des d'una realitat concreta (que pot ser diferent de la del moment en què fou creada i, per tant, té efectes socials diferents).

És a dir, les cosmovisions religioses estan subjectes a tota mena d'influències dels altres àmbits, alhora que pretenen una concepció global de la realitat que permeti copsar-ho tot amb les pròpies categories, de manera que la religió es pugui autoafirmar davant dels embats dels altres sistemes de legitimació. Aquesta ambivalència d'estreta relació i autocentrament és el que origina bona part dels conflictes que identifiquem amb la religió: són del món però no només; estan per sobre de la política però hi intervenen; reivindiquen la lliure consciència però la volen tutelar; pretenen alliberar-te d'unes creences amb unes altres creences.

Vist així, les religions no són tan diferents de la resta d'institucions socials. Tenen en comú diversos elements que resumim en dos. Tenen, en primer lloc, aparença d'objectivitat i externalitat: semblen realitats existents més enllà de la consciència, palpables i recognoscibles. Ningú s'atreveria a negar que existeixen les religions i alhora ens podem preguntar què són i veurem com ens costaria de posar-nos d'acord, perquè hem convingut anomenar així una sèrie de pautes i comportaments, però que no responen una realitat unívoca. De fet, a l'Extrem Orient, el concepte que més s'assembla a religió és associat a un fenomen estranger, importat pels occidentals. Un xinès associarà a la religió les misses catòliques, els símbols islàmics i els preceptes jueus, mentre que els rituals hinduistes, els símbols budistes i els preceptes taoistes són relacionats amb savieses ancestrals que no tenen res a veure amb les religions. Així mateix, nosaltres distingim el ioga, la meditació i el tai-txí de qualsevol religió, quan són

**Podem assegurar que
existeixen les religions?**

Campanya atea. Zoe Margolis CC BY 2.0, Wikimedia Commons.

clares manifestacions d'uns sistemes de creences... que molts viuen com a religioses.

Un segon element que les religions tenen en comú amb la resta d'institucions socials és el control social. A mesura que les religions tenen més legitimitat, més capacitat per presentar-se com a evidents, i per tant més probabilitat que les persones se socialitzin (o dit més planerament, es familiaritzin) amb els propis relats, valors i comportaments, aleshores també guanyen capacitat coercitiva per forçar a seguir les normes pròpies i castigar els heretges.

Bona part dels conflictes que giren al voltant de la religió provenen, doncs, de la lluita entre els diversos agents per aconseguir imposar un relat del qual brollin uns coneixements, unes actituds i uns comportaments. No és tant un enfrontament entre persones que representen únicament una autoritat (sacerdots, empresaris, jutges, pares...), sinó que cadascú fa equilibris a l'hora d'obeir les diverses autoritats a qui se sotmet i aquestes autoritats van adaptant-se de bona o mala gana a les situacions que els donen més o menys influència.

Totes aquestes institucions (mercat, dret, família, religió...) difonen un sistema de creences que tant permet acceptar l'ordre social com combatre'l. Entre totes aquestes institucions trobem litigis que els enfronten i aliances que les reforcen mútuament. Totes disposen d'instruments per a l'obediència i la insurrecció, per a la submissió i l'alliberament.

Cada institució estructura la població segons barems propis: Si domina el capitalisme, l'estructura principal són les classes. Si domina el nacionalisme, ens diferencia la

Qui vol prendre el lloc a la religió?

nacionalitat o l'estrangeria. Si domina un sistema patriarcal, ens regim pel gènere i pel parentiu. Si domina l'Església, l'estructura principal és la filiació religiosa. En conseqüència, cadascú se sent més o menys afí als altres en funció de les categories de la institució dominant.

Aquesta capacitat de delimitar els grups d'iguals i els grups rivals dona un poder incommensurable. Els marxistes cridaràn que els proletaris del món s'uneixin. Els espanyols proferiran a favor d'Espanya una i no cinquanta-una. Militants feministes exhortaran dones i homes contra el patriarcat subjacent a totes les formes de poder. Els cristians proclamaran que no hi ha jueu ni grec, esclau ni lliure, home ni dona: tots som un de sol en Jesucrist. Cada institució defensa la seva forma d'identificació per sobre de les altres, si bé hi ha solapaments: catòlics, musulmans i bahà'is defensaran majoritàriament la fe per sobre de la nació, mentre que cristians ortodoxos i jueus israelians solen identificar comunitat religiosa i nacional.

No es pot generalitzar quines institucions estan enfrontades amb d'altres, perquè hi ha un joc d'aliances variables en constant reajustament. Les religions tenen sacerdots militars que beneeixen les guerres i màrtirs que moren per no empunyar una arma. Tenen jerarquies que discriminen les dones i també han preservat els monestirs femenins com a única forma legítima fins a l'època contemporània de vida femenina lliure de la submissió masculina. Condemnen el materialisme i el consumisme com a alienadors i alhora beneeixen l'esforç i l'austeritat necessaris per a la creació de riquesa. Tant han condemnat certs desenvolupaments científics com han alliberat els estudiosos de càrregues laborals i familiars.

Les religions que disposen d'estructures que vetllen per l'ortodòxia, és a dir, les monoteïstes, són durament assetjades per la societat moderna. La credibilitat dels dogmes ha resultat afeblida pel progrés proporcionat per la meritocràcia, per la convivència afavorida per la democràcia, pel coneixement fruit de la crítica, per la igualtat resultant de la superació de la discriminació de gènere, etc.

Davant de tot això, la religió no ha tendit a desaparèixer, sinó a adaptar-se a un nou context. Renuncia a les prerogatives que s'havia atribuït per envigorir-se en àmbits en els quals té poca competència i té una posició predominant: els rituals de pas, l'ordenació del temps, la moral, l'espiritualitat, l'aprofundiment humà i, sobretot, la recerca de sentit.

Mentre en l'àmbit del coneixement, la religió ha reculat davant l'embranchida i els èxits del mètode científic, en la recerca i la fixació del sentit que donem a cada cosa, no només la religió guarda la major autenticitat, sinó que la resta d'institucions tot just aspiren a imitar. Cap institució pugna realment per substituir els assoliments religiosos, que gaudeixen en exclusiva de la pàtina de veracitat que dona la tradició.

El seguit de batalles perdudes per les religions davant de la modernitat, les han posat en un focus de contínua sospita. Les tradicions religioses es veuen obligades a desenvolupar-se a la defensiva, a justificar-se en un terreny on sempre seran rebudes amb suspicàcia. Quan creixen, seran acusades de manipulació psicològica, explotació o corrupció. Quan s'empetiteixen es posarà l'èmfasi en la seva obsolescència i incapacitat d'adaptar-se als temps.

Religions mutants

Les religions a examen

Els fenòmens que omplen el buit que deixa la religió institucionalitzada que coneixíem fins ara gaudeixen d'una gran fama, independentment dels seus mèrits: l'espiritualitat, l'autoajuda, l'autoconsciència, la filosofia, la cooperació, la solidaritat... En canvi, la corrupció de les institucions religioses se substantiva com si fos exclusiu d'aquest fenomen: el fanatisme, l'extremisme, el sectarisme o el puritanisme s'associen a realitats religioses, quan altres fenòmens ho pateixen en un grau equiparable.

Fanatisme i sectarisme

Les creences arrelen amb tanta força a la nostra ment que condicionen tots els coneixements i pensaments posteriors, de manera que la nostra identitat s'hi configura en gran part. Aquesta capacitat permet contravenir altres normes, de manera que esdevé un poder formidable que pot ser usat en contra dels altres, fins i tot contra una majoria, que pot titllar-ho de bogeria o algun altre concepte que doni a entendre que es tracta d'un desordre i no pas d'un ordre diferent.

El fanatisme i el sectarisme són termes utilitzats exclusivament en una accepció negativa, quan són fenòmens que han resultat utilíssims a la humanitat. ¿No era fanatisme la disposició dels indis a ser agredits per les forces colonials seguint la consigna de no violència que propugnava Gandhi? ¿No és beneficiós el sectarisme dels grups evangelitzadors que aïllen els drogoaddictes de les seves famílies per assegurar un entorn disciplinat, sa i motivador? ¿No mereixen tots els elogis els missioners que queden de servei en països on s'ha declarat una epidèmia com l'Ebola?

La disposició a morir, a aïllar-se, a deixar-se influir fins al punt de canviar la pròpia identitat ens semblaran positius

o negatius en funció de l'objectiu que persegueixin. Les religions tenen una capacitat de persuasió que ens fa por en una societat on ens sembla que res té més valor que un mateix, en el sentit més hedonista. El martiri per la fe ens sembla una heroïcitat inútil: existeix res pel qual estiguem disposats a morir abans que renunciar-hi?

El martiri sembla una excentricitat quan es fa per un motiu tan poc raonable com la fe, mentre que rebutgem aquest terme per a la mateixa acció quan va a favor d'altres causes més apreciades en la nostra societat. De fet, els martiris i els sacrificis no difereixen gaire dels valors que s'inculquen en certs equips que requereixen la capacitat d'arriscar la vida, com els bombers per salvar vides, els soldats per defensar els interessos dels seus comandaments, els astronautes per avançar en el coneixement o els pilots de moto per a l'espectacle.

Tendim a ser crítics amb les religions per aquells mateixos motius pels quals podríem ser-ho amb les altres institucions. Però si ho som més amb les religions és justament com a signe inequívoc de la seva feblesa en comparació amb altres marcs normatius i de referència, que donem per descomptats.

Per tant, podem concloure que la font de conflictes és el poder, que alhora és qui té la capacitat per establir un determinat ordre i el relat que el justifiqui. Quan les autoritats religioses posseïen la principal forma de poder, els conflictes es donaven contra l'heretge i es culpava la cobdícia pel diner, mentre que en el moment que la política i l'economia regeixen el món, els seus representants aconseguen instrumen-

Religió com a forma de poder

talitzar les religions i endossar-los el fanatisme que alimenta els conflictes. I no és que les creences no hi tinguin res a veure, és que les idees religioses poden fer tirar la primera pedra o, tot just, ser el boc expiatori a qui carregar les culpes.

III

RELIGIONS I FEMINISME:
RELLEGIR PER ALLIBERAR

Cristina Monteys i Homar

En el nostre context cultural és gairebé un lloc comú l'opinió que diu que les religions són estructures patriarcals que marginen i oprimeixen les dones. A més, la qüestió de les dones sol ser sobre la taula quan critiquem les religions que considerem “altres”, sovint sense fer la necessària auto-crítica i, malauradament, sense escoltar la veu de les dones de les quals parlem.

I, en canvi, en totes les èpoques i a tot el món, les dones han estat part fonamental de les comunitats religioses de totes les tradicions, transmetent creences, pràctiques i costums, però, de vegades, també desafiant les estructures i les institucions religioses. I això ho han fet sempre des dels marges (si allò masculí és la norma, el nucli, allò femení es converteix en marginal) i des de la base (des de la llunyania del poder institucional).

Les teologies de l'alliberament i les lectures amb perspectiva de gènere de les diverses tradicions religioses ens han fet prendre consciència de la tensió que existeix en aquestes tradicions entre l'essència del seu missatge, que afirma la igualtat essencial entre homes i dones, i la cultura patriarcal, que intenta desmentir aquesta igualtat i justificar amb arguments religiosos i espirituals la subordinació de les dones. Els textos sagrats, les pràctiques i les tradicions de totes les religions reflecteixen aquesta tensió, i les lectures i interpretacions que se n'han fet al llarg de la història han tendit a emfatitzar el que servia per mantenir l'ordre establert i fer invisibles les històries, els símbols i els referents que reivindiquen allò femení.

Totes les tradicions religioses comparteixen el que podríem anomenar un “nucli igualitari”, és a dir, l'afirmació de la plena i igual humanitat d'homes i dones, tot i que ho expres-

sin de maneres diferents. En el judaisme, el cristianisme i l'islam, la igualtat entre homes i dones es formula en termes de la seva igual creació a imatge de Déu, mentre que en l'hinduisme i el budisme, s'afirma que tant homes com dones poden assolir l'alliberament del cicle de renaixements. Com ja s'ha dit, en totes les tradicions religioses trobem textos sagrats i pràctiques que contradiuen aquesta afirmació, però cal no menystenir la importància d'aquest nucli igualitari com a crítica fonamental de qualsevol estructura social que negui els drets humans de les dones.

Aquesta afirmació bàsica de la igualtat és especialment crítica amb les institucions i les autoritats religioses que perpetuen la desigualtat de gènere, i mostra que l'adhesió als models de la societat patriarcal no és inherent a les religions, sinó un afegit cultural. De fet, les mateixes religions ofereixen els recursos per contestar i transformar les estructures patriarcales, només cal buscar-los en els textos sagrats, donar-los visibilitat i posar-los en relleu:

***Allà on les dones són venerades, els déus estan contents.
Però allà on les dones no són venerades, totes les
cerimònies religioses resulten inútils.***
(Lleis de Manu 3-56 – hinduisme)

***Sigui una dona o sigui un home
a qui aquest carruatge espera,
en aquest mateix vehicle
entraran a la presència del Nirvana.***
(Therigatha – budisme)

Déu va crear l'home a imatge seva, el va crear a imatge de Déu, creà l'home i la dona.

(Gènesi 1, 27 - judaisme i cristianisme)

Allah ha preparat perdó i magnífica recompensa per als musulmans i les musulmanes, els creients i les creients, els devots i les devotes, els sincers i les sinceres, els pacients i les pacients, els humils i les humils, els i les que donen almoïna, els i les que dejunen, els castos i les castes, els i les que es recorden d'Allah.

(Alcorà, 33:35 - islam)

Així doncs, la tasca fonamental de qui defensi la igualtat de gènere des de les religions consistirà a alliberar el nucli igualitari de la seva tradició religiosa dels afegits amb què la cultura patriarcal l'ha cobert. Per fer-ho, és fonamental l'accés al coneixement bàsic i l'estudi dels textos, les pràctiques i les tradicions de cada religió, que dotaran els membres de les comunitats (i especialment les dones) dels recursos necessaris per respondre als arguments contraris a la igualtat i faran prendre consciència sobre aquesta realitat. Així mateix, cal un estudi aprofundit de la tradició religiosa per tal de recuperar antigues tradicions igualitàries que han estat rebutjades o reprimides per les institucions religioses i el seu discurs dominant. A més, l'estudi de rituals o tradicions de dones iniciades (sovint considerades secundàries o herètiques pels contraris a la igualtat) també poden ser un recurs per apoderar les dones en la societat i la comunitat religiosa, i afirmar la seva capacitat per a la plenitud espiritual. Finalment, sovint es fa necessari reconstruir i reformular

les pràctiques religioses per posar-les en línia amb la visió igualitària que hi ha al centre de la tradició religiosa.

Aquests esforços de reivindicació, reconstrucció i reformulació de les religions estan en marxa arreu del món des de sempre, perquè, per estar a l'alçada dels seus ensenyaments fonamentals, les religions i les persones que en formen part no poden deixar de banda l'esforç per construir societats més justes, on les dones i totes les persones tinguin el poder i la capacitat de prendre les pròpies decisions.

IV

EL DIÀLEG INTERRELIGIÓS
I LA CULTURA DE PAU

Francesc Torradeflot i Freixes

El moviment interreligiós ha intentat caminar de bracet amb la filosofia humanista de la pau de les Nacions Unides i, encara més concretament, de la UNESCO. Una de les fites més significatives d'aquesta societat civil interreligiosa va ser el II Parlament de les Religions del Món que es va celebrar a Chicago el 1993, en què es va fer públic el document "Cap a una ètica mundial", que mostra com les religions en diàleg poden consensuar uns mínims ètics fonamentals per garantir la pau mundial.

A Catalunya es va celebrar la quarta edició del Parlament de les Religions del Món, que va reunir unes 9.000 persones al Fòrum de les Cultures de Barcelona 2004. Més enllà de l'èxit i el ressò mediàtic d'aquesta important fita històrica per al diàleg interreligiós del nostre país, l'important és que un dels seus resultats més significatius va ser la indiscutible embranzida que es va donar al diàleg interreligiós en l'àmbit català. Va suposar el naixement del Grup de Treball Estable de les Religions (<http://www.grupdereligions.org/>), que aglutina un gran nombre de representants oficials de les principals tradicions religioses de Catalunya i que té una relació regular i fluida amb les institucions polítiques del nostre país. També va suposar la creació, sota els auspicis de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós (www.audir.org) que encara avui en fa les funcions de coordinació i secretaria, de la Xarxa Catalana d'Entitats de Diàleg Interreligiós, que agrupa 21 entitats de diàleg interreligiós de tota l'àrea geogràfica de cultura catalana, des d'Alacant fins a Perpinyà i des de Lleida fins a Mallorca. La voluntat d'aquesta Xarxa és posar en comú les bones pràctiques de diàleg interreligiós local i unir forces per apoderar les diverses entitats, establir una formació comuna i, si és necessari, fer una actuació comuna davant

de situacions socials que suposen desafiaments seriosos a la convivència i a la cohesió.

Simultàniament anava creixent la idea i la iniciativa des de l'àrea de diàleg i diversitat del Centre UNESCO de Catalunya i des de l'AUDIR d'anar desenvolupant cada cop més el que a escala internacional era considerat com a "mediació interreligiosa", i que bàsicament significava l'ús de la gestió de la diversitat religiosa i del diàleg interreligiós per a la promoció de la cultura del diàleg i de la pau, especialment en l'àmbit local. En aquest context, i després d'haver pogut en referents internacionals de l'àmbit cultural anglosaxó i francòfon, el 2007 va néixer, en un congrés internacional celebrat a Lleida, la Xarxa Internacional sobre Religions i Mediació en Zones Urbanes (<http://www.rel-med.net/cat>), xarxa eminentment virtual que coordina actualment l'esmentada Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós i que ofereix el fonament teòric, bones pràctiques de mediació interreligiosa d'arreu del món i recursos espirituals de diverses tradicions religioses que poden ser utilitzats per a la mediació.

Però hom es pot demanar: Què és la mediació interreligiosa? Pròpiament parlant seria "El conjunt de procediments, metodologies i tècniques que contribueixen a facilitar l'orientació i l'alliberament de recursos de les mateixes tradicions religioses, així com del resultat del seu diàleg i col·laboració, per tal d'aconseguir la transformació i resolució dels conflictes de cara a una major cohesió social." Suposa l'ús del diàleg per a la cohesió social, per prevenir i transformar conflictes on hi hagi presència directa o indirecta de la religió. Ha mostrat una gran eficàcia internacionalment en conflictes armats i, en l'àmbit local, en municipis amb creixent pluralisme i conflictes latents o manifestats. Es tracta de considerar

les tensions, els conflictes possibles i reals entre comunitats d'una mateixa o de diferents tradicions religioses (intra o interreligiosos), entre comunitats religioses i societat civil (especialment tot allò relatiu a la incitació a l'odi: islamo-fòbia, judeofòbia, cristianofòbia, etc.), especialment amb veïns propers als llocs de culte, i entre comunitats religioses i administracions.

Hi ha un ampli ventall de recursos per a la mediació interreligiosa que provenen d'institucions internacionals de prestigi i referència; del món acadèmic; de les narratives religioses dominants quan aquestes són de tolerància; del silenci, les tècniques de meditació, oració, l'escolta activa o qualsevol altre tipus de pràctica d'interiorització que es cultivi en les diverses tradicions religioses i espirituals; dels programes i iniciatives de cogestió de la diversitat religiosa, etc. Però la veritat és que el més important és potser copsar la base filosòfica que inspira el rerefons de la mediació i que es pot resumir en el fet que cal un esforç de tots per traduir els raonaments de matriu religiosa a un llenguatge comú depurat de tota referència no universalitzable (Jürgen Habermas), identificar els consensos entrecruats (John Rawls), discernir la religió *soft* i la *hard* i optar socialment a favor de la primera (Johan Galtung), i veure les possibles adaptacions que les societats democràtiques poden fer davant la diversitat que acullen (acomodament raonable, Bouchard-Taylor).

La mediació interreligiosa suposa un treball local i de proximitat dels grups de diàleg interreligiós i dels seus actors amb les comunitats religioses de les quals formen part, amb la societat civil del barri i amb els interlocutors municipals de proximitat. Per fer aquesta tasca de diàleg és recomanable generar confiança mútua entre els membres de les diverses

comunitats, construir una relació d'amistat regular i senzilla, el més desinteressada possible -per això no és bo, entre altres, que, com a norma, aquestes iniciatives estiguin liderades directament pels ajuntaments-, tenir rigor, constància i estar connectats a un nivell català i, si és possible, internacional amb altres iniciatives afins. En aquest treball de mediació és cabdal usar metodologies de motivació ja testades internacionalment com ara, per exemple, l'ús dels missatges dels textos sagrats de referència i dels escrits i pensament dels mestres espirituals de les respectives comunitats religioses per ajudar a estimular el compromís en favor de la tolerància, el diàleg i la pau.

Personalment m'agrada destacar el valor i la importància estratègica de l'establiment i la dinamització de Grups de Diàleg Interreligiós (GDI) permanents per tot el territori: d'autoritats, de creients de base, de dones, de joves, temàtics, etc. També és important la facilitació de la participació del GDI en xarxes de diàleg interreligiós (catalana, espanyola, europea, internacional). Per acabar, m'agradaria evocar el paper concret i eficaç del Grup de Diàleg Interreligiós de Salt quan, davant de la tensió social intercomunitària produïda per uns fets violents, els líders religiosos locals van decidir plegats predicar un missatge comú als seus respectius llocs de culte en favor de la convivència i la reconciliació. Una bona i imprescindible notícia per a la vida dels ciutadans i per al model de societat plural, democràtica i participativa que entre tots volem construir.

